

Sanna Pohjanheimo

JÄÄMISTÖSUUNNITTELU AVOLIITTOSSA – VARAUTUMISEN
VAIHTOEHDOT MAATILALLA

Liiketalouden koulutusohjelma

2015

JÄÄMISTÖSUUNNITTELU AVOLIITOSSA – VARAUTUMISEN VAIHTOEHDOT MAATILALLA

Pohjanheimo, Sanna
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Toukokuu 2015
Ohjaaja: Anttila, Seppo
Sivumäärä: 63
Liitteitä: 1

Asiasanat: avoliitto, maatilat, perintöoikeus, testamentti, verotus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää avopuolisoiden välisiä varallisuus-suhteita avoliitossa ja niiden merkitystä omaisuuden jakautumiselle toisen avopuolison kuollessa. Työssä selvitettiin mitä tapahtuu yhteisesti tai erikseen hankitulle omaisuudelle ja veloille avopuolison kuollessa. Aihetta käsiteltiin erityisesti avopuolison toimeentulon turvaamisen ja maatilan toiminnan jatkuvuuden näkökulmasta selvittäen samalla millaisia ongelmia avopuolison kuolema aiheuttaa, jos tilanteeseen ei ole ennalta varauduttu. Huomiota kiinnitettiin erityisesti alaikäisten lasten edunvalvonnan vaikutuksiin maatilan toiminnan näkökulmasta.

Opinnäytetyössä käsiteltiin eri testamenttivaihtoehdot jaoteltuna niiden perittävään omaisuuteen tuottaman määräysvallan mukaan. Lisäksi selvitettiin erilaisia testamenttiin otettavia erityisiä määräyksiä ja toivomuksia, kuten toivomusta lakiosan vaatimatta jättämisestä sekä lapsen puolison avio-oikeuden poissulkemista. Lopuksi tarkasteltiin eri testamenttivaihtoehtoja verotuksen näkökulmasta ja selvitettiin esimerkkilaskelmien avulla eri vaihtoehtojen veroseuraamuksia, sekä eri vaihtoehtojen verotuksellisia etuja ja haittoja sekä perintöverotuksessa että tuloverotuksessa.

Tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus ja se perustui olemassa olevaan lainsäädäntöön, lainvalmisteluaineistoon, oikeustapauksiin ja aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Tutkimuksen lopputuloksena voitiin todeta avolesken aseman olevan puolison kuollessa heikko, mikäli testamenttia ei ole laadittu. Testamentti on ainoa keino turvata avopuolisolle mahdollisuus yhteisen kodin jakamattomana pitämiseen ja maatilan toiminnan jatkamiseen, kun maatalomaaisuus on yhteistä tai se on kokonaan toisen puolison omistuksessa. Testamenttityypin valinnalla voidaan vaikuttaa perinnön veroseuraamuksiin, vaikka veroseuraamusten minimoimista ei tulekaan pitää ensisijaisena näkökohtana testamentin suunnittelussa.

ESTATE PLANNING IN COHABITATION – FORMS OF PREPAREDNESS ON A FARM

Pohjanheimo, Sanna

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Business Administration

May 2015

Supervisor: Anttila, Seppo

Number of pages: 63

Appendices: 1

Keywords: cohabitation, farms, law of inheritance, will, taxation

The purpose of this thesis was to examine property relations between domestic partners, and their significance in how possessions are distributed in the event that one cohabitant dies. The study found out what happens to debts and property acquired both together and separately when one person dies. The subject was approached especially from the viewpoint of securing the livelihood of a cohabitant and the continued operation of a farm, while simultaneously analyzing what kinds of problems the death of a domestic partner can cause if the situation has not been prepared for. Specific attention was paid to how the supervision of the interests of underage children affects the operation of a farm.

The research looked at the available will options, categorized by how much authority they grant over the inheritance. In addition, different instructions and requests that can be included in a will were analyzed. These included e.g. a request not to claim the lawful share and the denial of a child's partner's matrimonial right to property. Finally, the different will options were examined from the viewpoint of taxation. Through illustrative calculations, the various options' effects on taxation, as well as their benefits and disadvantages to both inheritance tax and income tax, were analyzed.

The study was carried out as a qualitative research, and it was based on existing legislation, law drafting materials, court cases and literature on the subject. Based on the results, a cohabitant widow's or widower's position becomes weak if a will has not been written in the event the partner dies. A will is the only way to ensure a cohabitant is able to continue to hold onto a shared home without dividing its ownership, and to continue a farm's operation when the farm property is shared or it is fully owned by the other partner. By choosing a certain type of will, the inheritance's effect on taxation can be influenced, although minimizing the effect that inheritance has on taxation should not be considered the central issue when designing a will.

SISÄLLYS

SYMBOLI- JA TERMIUETTELO	6
1 JOHDANTO.....	7
2 VARALLISUUSSUHTEET AVOLIITTOSSA	9
2.1 Lakisääteinen avoliitto vai erityislaillla sääntelemätön avoliitto?	9
2.2 Nimiperiaate ja yhteisomistusolettama	10
3 AVOLESKEN ASEMA YHTEISTALouden PURKAUTUESSA	12
3.1 Lakimääräinen perimysjärjestys	12
3.2 Erityislaillla sääntelemättömän avoliiton purkautuminen.....	13
3.2.1 Perusteettoman edun palautus	15
3.2.2 Vapaaehtoinen avustus	17
3.3 Lakisääteisen avoliiton purkautuminen	17
3.3.1 Omaisuuden erottelu.....	18
3.3.2 Hyvitys	19
3.3.3 Harkinnanvarainen avustus	20
4 VARAUTUMATTOMUUDESTA AIHEUTUVAT ONGELMAT.....	21
4.1 Hallintaoikeuden menettäminen	21
4.2 Alaikäisten perillisten edunvalvonnan vaikutukset	22
4.2.1 Alaikäisen edunvalvonta perinnönjaossa	22
4.2.2 Alaikäisen edunvalvonta perinnönjaon jälkeen.....	23
4.2.3 Luvanvaraiset oikeustoimet.....	24
4.2.4 Tilivelvollisuus ja valvonta	27
4.3 Pankkitilien käyttö	28
5 JÄÄMISTÖSUUNNITTELU AVOLIITTOSSA	29
5.1 Testamenttausvapaus	29
5.2 Testamenttiluokitukset.....	31
5.2.1 Omistusoikeustestamentti.....	32
5.2.2 Vallintatestamentti eli rajoitettu omistusoikeustestamentti.....	32
5.2.3 Käyttö- eli hallintaoikeustestamentti	34
5.2.4 Tuotto-oikeustestamentti	35
5.3 Testamenttimääräykset ja toivomukset.....	36
5.3.1 Erityisen edunvalvojan määrääminen.....	36
5.3.2 Omaisuuden hoidosta määrääminen.....	37
5.3.3 Toivomus lapsen huollosta	38
5.3.4 Toivomus lakiosan vaatimatta jättämisestä	38

5.3.5 Lapsen puolison avio-oikeuden poissulkeminen.....	39
6 TESTAMENTTIVAIHTOEHTOJEN VEROTUKSELLISET EDUT JA HAITAT	40
6.1 Perintöveroluokat.....	40
6.2 Puolisovähennys ja alaikäisyysvähennys.....	42
6.3 Omistusoikeustestamentti ja rajoitettu omistusoikeustestamentti	43
6.4 Käyttö- eli hallintaoikeustestamentti	45
6.4.1 Elinikäinen hallintaoikeus	45
6.4.2 Määräaikainen hallintaoikeus	47
6.4.3 Poisto-oikeus ja metsävähennys	48
6.4.4 Sukupolvenvaihdoshuojennus	50
6.4.5 Hallintaoikeudesta luopuminen	51
6.5 Tuotto-oikeustestamentti.....	54
7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	55
LÄHTEET.....	60
LIITTEET	

SYMBOLI- JA TERMILUETTELO

AL	Avoliittolaki 234/1929
AsHVL	Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 481/1995
AVOL	Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, avoliittolaki
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
HoITL	Laki holhoustoimesta 442/1999
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
LHL	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983
MVL	Maatilatalouden tuloverolaki 543/1967
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki 378/1940
PK	Perintökaari 40/1965
TVL	Tuloverolaki 1535/1992
VKL	Velkakirjalaki 622/1947
VvmA	Valtiovarainministeriön asetus
YhtOmL	Laki eräistä yhteisomistussuhteista 180/1958

1 JOHDANTO

Avoliittojen määrä on noussut Suomessa 1970-luvulta lähtien merkittävästi. Kun avoliittoperheiden osuus vuonna 1970 oli 2,3 % kaikista perhetyypeistä, vuonna 2013 avoliittoperheitä oli jo 22 % perhetyypeistä. Siinä missä avoliittojen määrä on kasvanut koko Suomessa, ovat avoliitot yleistyneet myös maataloilla. Tutkimusten mukaan avopuolisoiden välillä on usein merkittävässä määrin yhteisesti omistettua omaisuutta, yhteistä rahankäyttöä ja työnjakoa. Näin on varsinkin silloin, kun avopuolisot omistavat yhdessä maatilan. Avoliiton päättyessä eroon tai toisen avopuolison kuolemaan ei lainsäädäntö suojaa avoleskeä samalla tavoin kuin avioleskeä. Yhteistalouden purkautuminen maatilalla kuolemantapauksessa on maatilatalouden erityispiirteistä johtuen lisäksi huomattavasti haastavampi ja monimutkaisempi tilanne kuin avopuolison kuolema silloin, kun eroteltava omaisuus koostuu esimerkiksi vain asuinkiinteistöstä tai asunto-osakkeista ja tavanomaisesta koti-irtaimistosta. Tilakoon voimakkaan kasvun myötä maatalaomaisuus voi olla arvoltaan huomattava ja koostua useista erilaisista omaisuuseristä, toisaalta myös vieraan pääoman määrä voi investointien myötä olla merkittävä. Maataloilla omaisuuden erotteluun liittyy useimmiten vielä toiminnan jatkuvuuden näkökulma, joka asettaa erottelun toteuttamiselle omat erityiset haasteensa, mikäli maatala aiotaan säilyttää elinkelpoisena, toimivana yksikönä. (HE 37/2010, 4; Kervinen 2013; Tilastokeskus 2014, 8.)

Avopuolisolla ei ole perintöoikeutta ensiksi kuolleen avopuolison jälkeen, eikä myöskään oikeutta hallita ensiksi kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana edes perheen yhteisenä kotina käytetyn asunnon osalta (Aarnio & Kangas 2010, 255). Yhteistalouden purkautuessa maatilalla kyseessä on molempien koti sekä usein myös molempien työpaikka. Mikäli purkautumiseen ei ole mitenkään varauduttu, voi jäljelle jäänyt puoliso pahimmassa tapauksessa jäädä vaille kumpaakin. Maatilatalouden erityispiirteet asettavat erilaisia vaatimuksia sille, mitä seikkoja varautumisessa tulisi huomioida. Varautumisessa on huomioitava etukäteen myös se mahdollisuus, että avoparin lapsi tai lapset jatkavat tilaa tulevaisuudessa tai tilakokonaisuus halutaan myöhemmässä vaiheessa myydä. Ennakkoon on varauduttava myös esimerkiksi silloin, jos halutaan sulkea lasten puoliset tilan perijöiden joukosta.

Vuonna 2011 voimaan tullut laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta toi hieman parannuksia avopuolisoiden välisiin varallisuussuhteisiin. Parannukset eivät kuitenkaan vastaa lähellekään samaa, kuin avioliiton solmimisen tuottama avio-oikeus. Lainsäädännön muutokset eivät siten poistaneet sitä tosiseikkaa, että maatilojen koon ja sitä myöten yleensä myös velkamäärän kasvaessa, tiloilla on aiempaa enemmän tarvetta laatia omaisuutta koskevia sopimuksia ja miettiä omaisuuden tulevaisuutta. Varautuminen omaan tai avopuolison kuolemaan jää kuitenkin edelleen useimmiten pelkän keskustelun varaan, kun asian ei ajatella olevan tällä hetkellä ajankohtainen. (Ruosteenoja 2013.) Opinnäytetyöni ongelmana onkin selvittää miten maatilalla voidaan varautua avopuolisoiden yhteistalouden purkautumiseen kuolemantapauksessa. Opinnäytetyössäni pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Miten käy yhteisesti tai erikseen hankitun omaisuuden ja näihin kohdistuvien velkojen avopuolison kuollessa?
- 2) Mitä ongelmia tilanteeseen varautumattomuudesta syntyy, kun avopuolisoilla a) ei ole yhteisiä lapsia b) on yhteisiä lapsia c) on yhteisiä alaikäisiä lapsia?
- 3) Miten tilanteeseen voidaan varautua etukäteen testamentilla?
- 4) Mitkä ovat eri testamenttivaihtoehtojen edut ja haitat verotuksen näkökulmasta?

2 VARALLISUUSSUHTEET AVOLIITOSSA

Avoliitto on hiljaiseen sopimukseen perustuva suhde, jossa vastuuta kannetaan sekä omasta että toisen puolesta ja jossa puolisoilla on yhteinen tarkoitus elää yhteisessä taloudessa perheenä. Erityistä merkitystä avoliiton määritelmän täyttymisessä on asumisella. Lyhytaikaista yhteisasumista ei pidetä riittävänä näyttönä avoliitosta, vaan asumisen on tullut jatkoa useamman kuukauden ajan, jotta suhdetta voidaan pitää vakiintuneena. Avoliiton yleisinä tunnusmerkkeinä pidetäänkin parisuhteen osapuolten yksityisten varojen käyttämistä yhteiseen talouteen ja yhteisiin hankintoihin. Avoliitto ei kuitenkaan voi olla kyseessä silloin, kun henkilöiden välillä on olemassa avioeste, kuten esimerkiksi sisarusuhde. Myös voimassa oleva avioliitto estää avoliiton. Sen sijaan aiemmin avioliitossa ollut ja sittemmin eronnut pari voivat muodostaa avoparin, jos he jatkavat asumista yhdessä. (Aarnio, Kangas, Puronen & Rabinä 2011, 42-43; Kangas 2006, 299.)

2.1 Lakisääteinen avoliitto vai erityislaila sääntelemätön avoliitto?

Oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna avoliitot voidaan jaotella lakisääteisiin ja erityislaila sääntelemättömiin avoliittoihin. Lakisääteistä avoliittoa säätelee laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011, avoliittolaki). Avoliitto on lakisääteinen, kun parisuhteen osapuolet ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai heillä on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi (AVOL 1:3 §). Lakisääteisen avoliiton määritelmän ulkopuolelle jäävät avoliitot ovat erityislaila sääntelemättömiä avoliittoja, joita varten ei ole säädetty erillislakia vaan niitä koskee yleinen lainsäädäntö. Sääntelemätön avoliitto muuttuu lakisääteiseksi avoliitoksi automaattisesti lakisääteisen avoliiton tunnusmerkistön täytyessä (Mikkola 2010, 9).

Avoliiton osapuolet kiinnittävät harvoin yhteiselämän aikana huomiota omistussuhteisiinsa tai siihen, mikä ero avoliiton ja avioliiton välillä on puolisoitten oikeuksissa ja velvollisuuksissa. Erityislaila sääntelemättömille avoliitoille ei ole olemassa omaa erityistä varallisuusjärjestelmää, vaan niihin sovelletaan yleisiä siviilioikeudellisia säännöksiä. Myöskään avoliittolaki ei säätele lakisääteisessä avoliitossa olevien puo-

lisoiden välisiä omistussuhteita avopuolisoiden yhteiselämän aikana. Siinä missä aviopuolisilla on avioliittolain mukaan avio-oikeus toistensa omaisuuteen, vallintarajoitus puolisoiden yhteiseen kotiin ja sen irtaimistoon sekä elatusvelvollisuus toisiaan kohtaan, ei avioliittolaki sisällä vastaavia määräyksiä avopuolisoiden omistussuhteista, vallintaoikeuksista tai elatuksesta. (AL 2:35, 38-39 §, 4:46 §; AVOL 2:5 §.)

Avoliiton purkautumisen oikeusvaikutukset kuolemantapauksessa riippuvat siitä, kumpaan edellä mainituista ryhmistä avoliitto kuuluu. Ero erityislailla säätelemättömän avoliiton ja lakisääteisen avoliiton välillä tulee siten esiin vasta avoliiton purkautuessa. (Aarnio, ym. 2011, 42, 47; Karttunen, Laasanen, Sippel, Uitto & Valtonen 2012, 685.)

2.2 Nimiperiaate ja yhteisomistusolettama

Omistussuhteet määräytyvät sekä lakisääteisissä että erityislailla sääntelemättömissä avoliitoissa samalla tavalla rakentuen täydelliselle omaisuuden erillisyydelle. Avopuolisoiden välisten omistussuhteiden lähtökohtana on nimiperiaate. Nimiperiaatteen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on hankittu, ellei kirjausta voida osoittaa virheelliseksi. (Aarnio, ym. 2011, 43, 49; AVOL 2:5 §; Mikkola 2010, 12.)

Nimiperiaatteen mukainen omistussuhde on kirjaamispakon alaisessa omaisuudessa helposti osoitettavissa esimerkiksi kiinteistöjen lainhuudoista, asunto-osakeyhtiön osakeluettelosta ja moottoriajoneuvojen rekisteriotteista. Kirjaamispakon ulkopuolelle jää kuitenkin tavallisesti suurin osa irtaimesta omaisuudesta. Tällöin omistussuhteet määritellään omistajansaannon mukaisesti. Omistusoikeus voidaan osoittaa esimerkiksi kauppakirjalla, ostokuitilla, perinnönjakokirjalla tai lahjakirjalla. (Kangas 2013, 374.)

Omaisuuden erillisyyperiaatetta vastaa myös velkojen erillisyyperiaate, jonka mukaan avopuolisot vastaavat vain omissa nimissään olevista veloista. Avioliitosta poiketen avopuolisot eivät vastaa myöskään toisen avopuolison nimissä olevasta perheen elatusta varten tehdystä velasta. Poikkeuksen velkojen erillisyydestä muodostaa

kuitenkin huoneenvuokrastaatava huolimatta siitä, että huoneisto on vuokrattu vain toisen puolison nimiin. (Kangas 2006, 253; Karttunen, ym. 2012, 685.)

Avopuolisoiden hankkiessa omaisuutta yhteiseksi, heidän välilleen syntyy yhteisomistussuhde. Omaisuutta hankittaessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että omistusoikeuden kirjaukset vastaavat todellisia omistussuhteita. Mikäli omaisuuden omistussuhteita ei voida osoittaa, katsotaan avopuolisoiden omistavan yhteisesti hankitun omaisuuden yhtä suurin osuuksin (yhteisomistusolettama). (AVOL 2:6 §; YhtOmL 2 §.) Yhteiseen omaisuuteen ja sen tuottoon kohdistuvat oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät omistusosuuksien mukaisesti. Jos omaisuutta on myyty tai vaihdettu, kuuluu kummallekin avopuolisolle hänen osuuttaan vastaava osa luovutushinnasta tai vaihdossa tulleesta omaisuudesta. Yhteisomistussuhteen osapuolella on oikeus määrätä omistusosuudestaan sekä luovuttaa omistusosuutensa toisia osapuolia kuulematta kolmannelle osapuolelle. Hän saa myös käyttää yhteistä esinettä hyväkseen niin, etteivät hänen toimenpiteensä loukkaa muiden yhteisomistajien vastaavia etuja ja oikeuksia. Mikäli oma käyttö estää toisten yhteisomistajien omistusosuuden mukaisen omaisuuden käytön, voi seurauksena olla korvausvelvollisuus. (HE 37/2010, 9-10; YhtOmL 2 §.)

3 AVOLESKEN ASEMA YHTEISTALOUDEN PURKAUTUESSA

Perintöoikeuden perustana on sukulaisuus. Perillisaseman saavuttaakseen henkilöllä on oltava laissa määritelty sukulaisuus-, avioliitto- tai ottolapsisuhde perittävään. Myös rekisteröity parisuhde rinnastetaan perintöoikeudessa avioliittoon, avioliittoa sen sijaan ei. Avopuoliso ei siten ole perillisasemassa eikä saa perintöoikeutta kuin testamentilla. (Aarnio & Kangas 2009, 63; Puroinen 2011, 20; Ruosteenoja 2013.)

3.1 Lakimääräinen perimysjärjestys

Oikeus perimyksen määräytyy sukulaisuuden läheisyyden mukaan niin, että lähin perillisryhmä eli parenteeli perii kaiken, ellei perittävä ole tehnyt testamenttia. Laillinen perimysjärjestys on kolmiportainen. Sekä ensimmäisessä että toisessa parenteelissa vallitsee rajaton sijaantulo-oikeus, jonka mukaan kuolleen perillisen sijaan tulevat hänen jälkeläisensä. Avopuolison perillisiä ovat ensisijaisesti ensimmäiseen parenteeliin kuuluvat rintaperilliset eli hänen lapsensa ja ottolapsensa sekä heidän sijalleen tulevat jälkeläisensä. (Aarnio & Kangas 2009, 63, 74-75, 77; PK 2:1 §.)

Mikäli avopuolisolla ei ole rintaperillisiä, perimys siirtyy toiseen parenteeliin. Ero avioliiton ja avioliiton välillä konkretisoituu erityisesti silloin, kun rintaperillisiä ei ole. Aviopuoliso perii ensiksi kuolleen puolison rintaperillisten puuttuessa, avopuolisolla sen sijaan ei ole lainkaan perimyoikeutta, jolloin ensisijaisina perijöinä ovat avopuolison vanhemmat. Mikäli vanhemmat eivät enää ole elossa, perimyoikeus siirtyy avopuolison sisaruksille tai edelleen heidän jälkeläisilleen. (Aarnio & Kangas 2009, 112, 129; PK 2:2 §.)

Jos avopuolisolta ei jää ensimmäiseen eikä toiseen parenteeliin kuuluvia perillisiä, perimys siirtyy kolmanteen parenteeliin. Tällöin avopuolison perillisiä ovat hänen isovanhempansa. Mikäli isovanhemmat eivät ole elossa, perimyoikeus siirtyy avopuolison sedille, tädeille ja enoille. Kolmannessa parenteelissa ei ole rajatonta sijaantulo-oikeutta, jolloin perimyoikeus ei enää siirry avopuolison serkuille. (Aarnio & Kangas 2009, 131; PK 2:3 §.)

Jos avopuoliso ei ole tehnyt testamenttia ja lähimmät sukulaiset ovat serkkuja, perintö menee valtiolle. Valtion saama omaisuus voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain perittävän läheiselle, mikäli luovutusta voidaan pitää olosuhteisiin nähden kohtuullisena. Läheisenä pidetään myös avopuolisoa. Edelleen luovutusta on haettava kirjallisesti vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. (Kangas 2013, 413-414; PK 5:1-2 §.)

3.2 Erityislailla sääntelemättömän avoliiton purkautuminen

Erityislailla sääntelemättömän avoliiton purkautuessa avopuolison kuoleman johdosta avoleski on vastaavassa perimyasemassa suhteessa edesmenneeseen avopuolisoonsa kuin kuka tahansa avopuolisolle vieras henkilö. Avoleskellä ei siten ole minkäänlaista perimisoikeutta avopuolisonsa jälkeen. Avoliiton purkautuessa omaisuus erotellaan. Kuolleen avopuolison nimissä oleva omaisuus ja velat siirtyvät hänen kuolinpesälleen ja avoleskelle jäävät hänen omistamansa omaisuus sekä hänen nimissään olevat velat. Vastuu yhteisestä velasta säilyy yhteisesti avoleskellä ja kuolinpesällä. Mikäli keskinäisiä vastuita ei ole velkasopimuksessa jaettu vaan velka on yhteisvastuullista, velkoja voi vaatia suoritusta keltä tahansa yhteisvastuulliselta velalliselta. Näin ollen avoleski voi joutua vastaamaan yksin koko velasta, mikäli avopuolison perilliset eivät hoida velvoitteitaan. Avoleski voi myöhemmin periä takaisin avopuolison perillisiltä heidän puolestaan maksamaansa osuutta velasta. (Lindström 2014, 51; VKL 1:2 §.)

Omaisuus kuuluu nimiperiaatteen mukaisesti sille, kenen nimissä se on. Mikäli muuta omistussuhdetta ei voida osoittaa, avopuolisoiden katsotaan omistavan omaisuuden puoliksi. Avoleskellä ei ole oikeutta pitää yhteistä asuntoa jakamattomana hallussaan, sen sijaan vuokra-asunnon osalta hänellä on oikeus jatkaa vuokrasuhdetta avopuolison kuoleman jälkeen. (AsHVL 6:46.2 §; Karttunen ym. 2012, 686; Yht-Oml 2 §.) Yhteisomistussuhteet on purettava, mikäli joku yhteisomistussuhteen osapuolista niin vaatii. Jako voi tapahtua sopimalla tai mikäli sopimukseen omaisuuden jaosta ei päästä, hakemalla oikeudelta määräystä omaisuuden myymisestä. Oikeus voi määrätä omaisuuden myytäväksi yhteisomistajan vaatimuksesta, mikäli omaisuuden jakaminen ei ole käytännössä mahdollista, jakamisesta aiheutuvat kustannuk-

set muodostuvat suhteettomiksi tai jakaminen alentaisi jaettavan omaisuuden arvoa huomattavasti. (YhtOmL 3, 9 §.) Käytännössä yhteisomistussuhteen purku tarkoittaa yhteisesti omistetun maatilan kohdalla joko tilan halkomista, kuolleen avopuolison omistusosuuden ostamista hänen perillisiltään, avolesken omistusosuuden myymistä kuolleen avopuolison perillisille tai koko tilan myymistä ulkopuoliselle.

Jos erottelusta ei päästä sopimukseen, kysymykset omaisuuden omistussuhteista, oikeudesta hyvitykseen yhteistalouden hyväksi annetuista panoksista ja muista taloudellisista seikoista on ratkaistava riita-asiana käräjäoikeudessa. Tavallisimmin kyseen tulevat tällöin omistusoikeuden vahvistaminen tai perusteettoman edun palautus. (HE 37/2010, 13.) Nimiperiaatteen mukaisesta omistusolettamasta voidaan poiketa, jos omaisuuden hankkimiseen on käytetty molempien avopuolisojen varoja, mutta omaisuus on kirjattu vain toisen nimiin. Väite on tällöin kyettävä näyttämään toteen. Näytöksi ei riitä pelkkä työskentely yhteisen maatilan, kodin tai muun varallisuuden kartuttamisen eteen, vaan yhteisen omistuksen vahvistaminen edellyttää näyttöä siitä, että omaisuus on hankintahetkellä tarkoitettu hankittavaksi avopuolisojen yhteiseen omistukseen. Vaatimuksen menestymisen edellytyksenä on oikeuskäytännössä ollut yhteisen hankintatarkoituksen lisäksi kummankin osapuolen varojen käyttö hankintaan. (Kangas 2006, 237, 381.)

KKO 1992:48.

Avopuolisot A ja B olivat avoliittonsa aikana hankkineet auton ja matkailuvaunun yhteiseen lukuun käyttäen kummankin varoja ajoneuvojen maksamiseen. A:n ja B:n pankkitili oli ollut A:n nimissä, mutta B:llä oli ollut tiliin käyttöoikeus. A oli näyttänyt, että tältä tililtä oli rahoitettu kyseiset ajoneuvot. A oli lisäksi näyttänyt, että ajoneuvoja oli rahoitettu myös hänen nimissään otetuilla lainoilla ja että hän oli osallistunut myös vaihtoautojen rahoitukseen. Tämän vuoksi vahvistettiin, että A ja B omistivat ajoneuvot yhteisesti, vaikka ne oli rekisteröity vain B:n nimiin.

KKO 1988:85.

A:n ja B:n avoliiton aikana A:n omistamalle tilalle oli rakennettu omakotitalo, jossa A ja B sekä heidän lapsensa olivat asuneet. Muutettuaan tilalta B vaati vahvistettavaksi, että hän omisti talon yhteisesti A:n kanssa. Rakentaminen oli tapahtunut suurelta osin A:n toimesta. B oli myös osallistunut rakennustöihin, mutta hänen työ-

panoksensa ei ole ollut merkityksellinen. Omakotitalon rakentaminen oli rahoitettu pääosin aravalainalla ja pankkilainoilla. B on yhdessä A:n kanssa ollut useimmissa lainoissa lainanottajana. B ei ole kuitenkaan osoittanut, että hän olisi maksanut lainojen korkoja tai lyhennyksiä. B muutettua pois tilalta pankkilainat on siirretty A:n nimiin ja B on vapautunut vastaamasta niistä. Koska B ei ollut näyttänyt, että A:n ja B:n olisi tarkoitettu omistavan talon yhteisesti, B:n vaatimus hylättiin. Ään.

3.2.1 Perusteettoman edun palautus

Ongelmallisemmaksi tilanne muuttuu silloin, kun maatila on ollut kokonaan kuolleen avopuolison nimissä, mutta avoleski on koko yhteiselämän ajan työskennellyt tilalla ja sijoittanut varojaan maatilaa sekä sen toimintaan. Tällöin avoleski voi ajaa kanteella perusteettoman edun palauttamista. Perusteettoman edun palauttamisen tarkoituksena on estää toisen oikeudeton rikastuminen toisen kustannuksella ja palauttaa se oikeustila, jossa avopuoliset olisivat, ellei toinen puoliso olisi panostanut toisen omaisuuden kartuttamiseen. Perusteettoman edun palautuksen edellytyksenä ovat toisen saama etu, edun perusteettomuus ja toisen hyötyminen toisen kustannuksella. (Kangas 2013, 379.)

RHO 2009:2.

A ja B olivat muuttaneet yhteen asumaan heidän ensimmäisen lapsensa syntymän jälkeen vuonna 1986 ja eläneet avoliitossa. B oli ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen vuonna 1986 ostanut vanhemmiltaan maatilakokonaisuuden. Myyjille oli pidätetty kaupassa elinikäinen asumisoikeus. Tilan oston B oli rahoittanut pankista ottamallaan luotolla. Vuonna 2004 B oli ostanut lisää tiloja.

A ja B olivat kokopäiväisesti työskennelleet tilalla, jonka päätuotantona oli ollut lypsykarja. Tilan hoidosta kertyneet tulot olivat pääosin menneet yhteisissä nimissä olleelle tilille, josta osa oli siirretty B:n nimissä olleelle tilille, johon A:lla oli ollut käyttöoikeus. Tältä tililtä oli suoritettu luoton lyhennykset ja korot. Lisäksi B:n nimissä oli ollut tili, johon oli mennyt karjanmyynti- viljanmyynti- ja EU-tuet. A:lla oli ollut käyttöoikeus myös tähän tiliin. Maatilan tuotosta vuosittain kertyneet varat oli sijoitettu maatalouden tarpeisiin, muun muassa koneisiin, rakennuksiin ja lisämaihin,

jotka olivat B:n nimissä. A:n muuttaessa tilalta pois maaliskuussa 2006 oli tilakokouksen yhteispinta-ala ollut noin 201 hehtaaria. Tilalla oli ollut 40 lypsävää lehmää, täydellinen maatalouskoneistus, kaksi autoa ja koti-irtaimisto. Muuttaessaan pois A oli ottanut mukaansa ainoastaan osan henkilökohtaisista tavaroistaan kuten vaatteensa. A:n nimissä olleella pankkitilillä oli 31.1.2006 ollut rahaa 18 814,27 euroa, jotka olivat kertyneet lapsilisistä ja A:n vanhemmilta saaduista lahjoituksista. Tälle tilille ei ollut suoritettu maksuja maatalouden tuloista tai varoista, mutta tältä tililtä oli käytetty rahaa yhteisiin maatalouden hankintoihin 5 000-8 000 markkaa vuonna 2001.

A oli saanut työsuorituksistaan vastikkeeksi kodin ja jokapäiväisen elannon sekä eläketurvan. Tämän lisäksi A:n suorituksen tarkoituksena oli ollut kehittää tilaa niin, että se siirtyy elinkelpoisena lapsille, jotka voivat jatkaa tilanpitoa, ja tällä tavoin A samalla turvaisi oman asumisensa ja elämisensä. Näistä tarkoituksista asuminen tilalla oli estynyt sen jälkeen, kun A:n ja B:n avoliitto oli päättynyt vuonna 2006. A:n tarkoituksena ei ole ollut kartuttaa B:n omaisuutta siinä tapauksessa, että avoliitto päättyy välirikoon. Huomioon ottaen A:n kokopäiväisen työn määrän ja sen vaikutuksen B:n omaisuuden kartuttamisessa hovioikeus ei pitänyt hänen suorituksistaan saamaa vastiketta riittävänä, vaan arvioi korvauksen määräksi 120 000 euroa. Korvauksena korottavana seikkana huomioon otettiin B:lle avoliiton aikana kertyneen nettovarallisuuden suuri määrä.

Oikeus perusteettoman edun palautuksen vaatimiseen vanhenee kymmenen vuoden kuluessa siitä, kun perusteettoman edun aiheuttava suoritus on tapahtunut (Kangas 2013, 380).

KKO 2010:66.

Avopuolisot A ja B olivat 12.9.1997 ostaneet kiinteistön käytettäväksi heidän yhteisenä kotinaan. Lainhuuto kiinteistöön oli myönnetty puoliksi kummallekin. A oli rahoittanut valtaosan kauppahinnasta. B oli kuollut 6.10.2006. A vaati 27.7.2007, että B:n kuolinpesä velvoitetaan suorittamaan hänelle perusteettoman edun palautusta. Avopuolisoiden tarkoituksena oli ollut, ettei kyseistä velkaa makseta avoliiton jatkuessa. Vanhentumislain 8 §:n 1 momentissa tarkoitettu kymmenen vuoden vanhentu-

misaika ei ollut kulunut umpeen ennen maksuvaatimuksen esittämistä. A:n palautus-saatava ei siten ollut lakannut vanhentumisen johdosta. (Ään.)

3.2.2 Vapaaehtoinen avustus

Erityislailla säätelemättömän avoliiton osapuolella ei ole oikeutta avoliittolain mukaiseen hyvitykseen tai harkinnanvaraiseen avustukseen avopuolison kuolinpesästä. Avopuolison perilliset voivat vapaaehtoisesti avustaa avoleskeä kuolleen avopuolison jäämistöstä. Tähän perillisillä ei kuitenkaan ole minkäänlaista lakisääteistä velvoitetta, vaan avustus perustuu täysin avopuolison perillisten hyväntahtoisuuteen. Tällaista vapaaehtoisesti maksettua avustusta ei katsota verotuksessa avustukseksi vaan lahjaksi, josta avoleski on velvollinen maksamaan lahjaveroa. Vero määrätään toisen veroluokan mukaan lukuun ottamatta tilannetta, jossa avopuolisoihin sovelletaan tuloverolain puolisoita koskevia säännöksiä. Tällöin vero määrätään ensimmäisen veroluokan mukaan (ks. kohta 6.1). (Kangas 2013, 382.)

3.3 Lakisääteisen avoliiton purkautuminen

Lakisääteisen avoliiton ja erityislailla sääntelemättömän avoliiton omistuskysymykset eivät eroa toisistaan millään tavalla. Ero avoliittotyyppien välillä tulee esiin vasta, kun avoliitto päättyy eroon tai avopuolison kuolemaan. Lakisääteisessä avoliitossa avopuolisolla on oikeus vaatia omaisuuden erottelua, pesänjakajan määräämistä toimittamaan erottelu, hyvitystä sekä harkinnanvaraista avustusta, joihin erityislailla sääntelemättömässä avoliitossa ei ole oikeutta. Laki on pääosin tahdonvaltainen, jolloin säädöksiä soveltamatta jättämisestä voidaan sopia avopuolisoiden kesken. Sopimusvapautta rajoittaa ainoastaan se, etteivät avopuolisot voi tehokkaasti luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai pesänjakajan määräämistä. Avioliittolakiin verrattuna avoliittolain oikeusvaikutukset ovat kuitenkin verrattain vähäisiä. (AVOL 1:2 §; Kangas 2013, 385; Ruosteenoja 2013.)

3.3.1 Omaisuuden erottelu

Lakisääteisen avoliiton purkautuessa toimitetaan omaisuuden erottelu, jos avoleski tai joku kuolleen avopuolison perillisistä sitä vaatii. Omaisuuden erottelussa kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa, eloon jäänyt avopuoliso omansa ja avopuolison perilliset hänen omaisuutensa. Jos avopuolisoilla on yhteistä omaisuutta, yhteisomistussuhde on vaadittaessa purettava (ks. 3.2 Erityislailalla sääntelemättömän avoliiton purkautuminen). Erottelun vaatimiselle ei ole säädetty määräaikaakaan vaan avoleski tai kuolleen avopuolison perilliset voivat vielä vuosien päästäkin vaatia haltuunsa toisen osapuolen oikeudettomaan hallintaan jäänyttä omaisuutta. (AVOL 2:4-5 §; Kangas 2013, 387.)

Erottelu voidaan toteuttaa joko sopimuserotteluna tai toimituserotteluna. Sopimuserottelussa omaisuus erotellaan sopimalla osapuolten kesken omaisuuden jakautumisesta ja laatimalla erottelusta omaisuuden erottelukirja, joka vastaa muodoltaan perinnönjaon toimittamista. Erottelukirja on laadittava kirjallisesti ja avolesken, kuolleen avopuolison perillisten sekä kahden esteettömän todistajan on se allekirjoitettava. Erottelukirjalta edellytetään määrämuotoa, koska samassa yhteydessä voidaan purkaa yhteisomistussuhteita, jolloin erottelukirja toimii samalla saantokirjana esimerkiksi kiinteistön lainhuutoa haettaessa tai muuta rekisteröintiä vaativaa omaisuutta rekisteröitäessä. Omaisuuden erottelukirjan tekeminen kirjallisena on tarpeen myös todistelusyistä tai silloin, kun se rekisteröidään maistraattiin, jotta voidaan suojautua kuolleen avopuolison velkojien mahdollisilta erottelun peräyttämiskaarteilta. (HE 37/2010, 7 §.)

Mikäli erottelusta ei päästä yhteisymmärrykseen, voivat avoleski tai kuka tahansa kuolleen avopuolison perillisistä hakea tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten. Tällöin kyseessä on toimitusjako, jonka pesänjakaja toimittaa perinnönjakosäädösten mukaisesti. (HE 37/2010, 7 §.) Pesänjakaja määrää erottelun toimittamiselle ajan ja paikan sekä kutsuu kuolinpesän osakkaat ja avolesken todistettavissa olevalla tavalla paikalle. Pesänjakajan tehtävänä on pyrkiä saamaan kaikki osapuolet sopimaan erottelusta. Mikäli sopimukseen päästään, toimitetaan erottelu sopimuksen mukaisesti. Erottelusta laaditaan erottelukirja, jonka kaikki erottelun osapuolet ja kaksi esteetöntä todistajaa allekirjoittavat. Mikäli erottelusta ei

päästä yhteisymmärrykseen vielä pesänjakajankaan avustuksella, pesänjakaja toimittaa omaisuuden erottelun itsenäisesti nimiperiaatetta sekä yhteisomistusolettamaa noudattaen ja allekirjoittaa erottelukirjan yksin. Pesänjakajan toimittamaa erotteluun tyytymätön voi moittia erottelua nostamalla kanteen muita osapuolia vastaan kuuden kuukauden kuluessa erottelun toimittamisesta. (Kangas 2013, 502-503; PK 23:7, 10 §.)

3.3.2 Hyvitys

Avopuolisoiden omistussuhteiden lähtökohtana oleva nimiperiaate voi joissakin tapauksissa johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen. Näin voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun koko maatila on ollut kuolleen avopuolison nimissä ja jäljelle jäänyt, vailla omistusoikeutta oleva avopuoliso on osallistunut omalla työ- tai varallisuuspanoksellaan tilan hoitoon.

Lakisääteisen avoliiton purkautuessa kuolemantapauksessa jäljelle jääneellä puolisoilla on oikeus vaatia hyvitystä silloin, kun hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut avopuolisoaan kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta tai varallisuutta niin, että yhteistalouden purkaminen pelkästään omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella. Vastaavasti avopuolison perillisillä on oikeus tarvittaessa vaatia hyvitystä avolesseltä. Tällaiseksi hyvitykseen oikeuttavaksi yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi tehty työ, varojen käyttö yhteiseen talouteen tai niiden sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen sekä muu näihin verrattava toiminta. (Hämeenaho 2013, 43.)

Hyvityksen suuruus perustuu kokonaisvaltaiseen harkintaan puolisoiden panoksesta, eikä sen tarvitse perustua esimerkiksi tarkkoihin euromääriin tai tositteisiin. Harkinnassa huomioidaan omaisuuden omistussuhteet, avoliiton aikainen panos yhteistalouteen, panoksen vaikutus omaisuuden säilymiseen ja karttumiseen sekä muut puolisoiden talouteen vaikuttavat seikat. Huomattava kuitenkin on, että näin mahdoli-

sesti saatava hyvitys ei tavallisesti vastaa lähellekään samaa kuin avioliiton tuottama avio-oikeus. (Hämeenaho 2013, 43-44; Ruosteenoja 2013.)

Avoleski ja perilliset voivat sopia omaisuuden erottelun yhteydessä kohtuulliseksi katsomastaan hyvityksestä. Hyvitys käsitellään tällöin osana pesänselvitystä ja maksetaan ennen perinnönjakoa. Mikäli hyvityksestä ei päästä sopimukseen, hyvitystä koskeva vaade voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle tai nostaa erilliskanne hyvitysvaateen käsittelemiseksi. Vaatimus hyvityksestä on tehtävä kuuden kuukauden kuluessa erottelusta. (AVOL 3:9 §; HE 37/2010, 9 §; Hämeenaho 2013, 44.)

Hyvitys on saajalleen pääsääntöisesti veronalaista tuloa. Tietyissä tilanteissa avopuolisoihin sovelletaan tuloverolain puolisoita koskevia säännöksiä. Hyvityksen osalta näin ei kuitenkaan ole, koska kyse on omaisuuden erottelusta eikä avioliittolain tarkoittamasta osituksesta. Poikkeuksen muodostavat kotityöhön perustuva hyvitys ja vähäinen toisen omaisuuden remontoiminen, joita ei pidetä veronalaisena tulona. Myös omaisuuspanoksella toisen nimissä olevan omaisuuden kartuttamiseen perustuva hyvitys on verovapaata sen ollessa tosiasiallisesti omien varojen palautusta. (Hämeenaho 2013, 47; Verohallinto 2013.)

3.3.3 Harkinnanvarainen avustus

Uuden avoliittolain myötä kuolinpesästä voidaan maksaa harkinnanvaraista avustusta avoleskelle (PK 8:2 §). Avoleskellä on oikeus kohtuulliseen avustukseen, jos toimeentulo on heikentynyt puolison kuoleman johdosta ja avustus on tarpeen avolesken toimeentulon turvaamiseksi. Avustus voidaan maksaa rahana tai se voidaan antaa käyttöoikeutena omaisuuteen, kuten esimerkiksi määräaikaisena käyttöoikeutena kuolleen avopuolison asuntoon. Näin avoleskelle voidaan turvata riittävä aika asumisen järjestämiseen avopuolison kuoleman jälkeen. (Norros 2011, 31.) Lakisääteisen avioliiton perusteella maksettava harkinnanvarainen avustus verotetaan perintö- ja lahjaverolain ensimmäisen veroluokan mukaan ja voi siten olla saajalleen edullisempaa kuin erityislaillla sääntelemättömän avioliiton perusteella maksettu vapaaehtoinen avustus. (PerVL 1:1 §, 2:11.1 §.)

4 VARAUTUMATTOMUUDESTA AIHEUTUVAT ONGELMAT

Avopuolison kuolema aiheuttaa tilanteesta riippuen erilaisia ongelmia, joiden merkitystä maatilayrityksen toiminnan ja jokapäiväisen elämän kannalta ei välttämättä tule ennalta ajatelleeksi. Yhdessä vuosikautia rakennettu, molempien puolisoitten kotina ja työpaikkana toimiva maatila voi hetkessä olla joko osaksi tai kokonaan jonkun muun omistuksessa ja hallinnassa, jäljelle jääneen avopuolison kyky toimia lastensa edunvalvojana on kyseenalaistettu, päätöksenteko kaikissa merkittävämmissä tilan asioissa on tarkan valvonnan alaista tai jopa luvanvaraista ja maatilan kaikki tuotot eivät enää olekaan käytettävissä toiminnan kehittämiseen ja investointeihin. (Taipale 2003.) Kaikkien muiden vaikeuksien keskellä avopuolison entinen puoliso, jonka kanssa ei kenties olla oltu edes puheväleissä, saattaa käyttää määräysvaltaa tilan toimintaan lastensa edunvalvojan ominaisuudessa ja vaatia jopa tilan jakamista.

4.1 Hallintaoikeuden menettäminen

Avopuolison asema on puolison kuollessa aviopuolisoona verrattuna huomattavasti turvattomampi. Avoleskellä ei ole perintöoikeutta puolisonsa jälkeen, eikä hän siten myöskään ole kuolinpesän osakas. Avoleski ei näin ollen voi osallistua kuolinpesän yhteishallintoon, jonka aikana päätetään esimerkiksi omaisuuden hoitamisesta, saatavien perinnästä, vuokrasopimusten irtisanomisesta ja velkojen maksamisesta. Avoleskeä ei myöskään koske lesken asumissuoja, jolloin hänellä ei ole oikeutta pitää yhteistä kotia jakamattomana hallussaan. (Aarnio & Kangas 2009, 391; Mikkola 2008, 164; Kangas 2013, 422.)

Mikäli avoparilla ei ole lapsia, lain mukaisen perimysjärjestyksen mukaan maatilan omistus- ja hallintaoikeus avopuolison omistussuudesta siirtyy tällöin avopuolison vanhemmille, sisaruksille tai heidän lapsilleen (PK 2:2 §). Mikäli yhteisesti hoidettu maatila on ollut kokonaan avopuolison omistuksessa, tarkoittaa tämä silloin koko hallintaoikeuden menettämistä eli käytännössä sekä asunnon että työpaikan menettämistä. Kun maatila on omistettu yhdessä, tulevat avopuolison sijaan omistajiksi tämän lakimääräiset perilliset. Avoleski voi tällöin joutua korvaamaan avopuolison omistussuuden, kuten asunnon käyttämisestä avopuolison perillisille. Jos maatilan

toiminnan jatkamisesta sekä yhteisesti omistetun asunnon käytöstä ja käytön korvaamisesta ei päästä sopimukseen avopuolison perillisten kanssa, yhteisomistus joudutaan usein purkamaan. (Mikkola 2008, 157, 164.)

4.2 Alaikäisten perillisten edunvalvonnan vaikutukset

Lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan kuolleen puolison perivät hänen lapsensa (PK 2:1 §). Maatilan toiminnan jatkuvuuden kannalta tämä ei yleensä aiheuta ongelmia silloin, kun lapset ovat avopuolisoiden yhteisiä, täysi-ikäisiä ja välit lapsiin ovat kunnossa. Ongelmia sen sijaan on odotettavissa, jos avopuolisolla on alaikäinen lapsi tai lapsia myös aiemmista liitoista tai avoparin yhteiset lapset ovat alaikäisiä. Tällöin osaksi maatilan toimintaa ja päätöksentekoa tulevat yhteisten lasten osalta holhous-toimilain mukainen edunvalvoja tai aiemmasta liitosta olevien lasten osalta lasten huoltaja, tavallisimmin siis avopuolison entinen puoliso.

Holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etuja ja oikeuksia, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Alle 18-vuotias henkilö on lain mukaan vajaavaltainen, jolloin hänen omaisuudestaan huolehtii edunvalvoja. Alaikäisen lapsen edunvalvojina toimivat lähtökohtaisesti hänen vanhempansa. (HolTL 1:1-3 §; Karttunen ym. 2012, 75.) Kun vanhemmat eivät jääviys- tai muista syistä voi toimia lapsensa edunvalvojana, holhousviranomaisena toimiva maistraatti järjestää lapselle edunvalvojan. Edunvalvoja on alaikäisen varoja hoitaessaan velvollinen noudattamaan holhoustoimilain määräyksiä. (HolTL 9:84 §; Karttunen ym. 2012, 75; Maistraatin www-sivut 2015).

4.2.1 Alaikäisen edunvalvonta perinnönjaossa

Mikäli alaikäinen jää kuolemantapauksen johdosta kokonaan vaille edunvalvojaa, on kuolinpesän haltijan tehtävä asiasta ilmoitus holhousviranomaiselle eli maistraatille (PK 18:3.2 §). Maistraatin tulee tarvittaessa tehdä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi. Käytännössä alaikäiselle on yleensä määrättävä uusi huoltaja, joka samalla toimii lapsen edunvalvojana. Viime kädessä velvollisuus hakemuk-

sen tekemiseen on kunnan sosiaalihuollon toimitelmällä, mutta hakemuksen voi tehdä myös lapsen sukulainen tai muu läheinen henkilö. Jos toinen vanhemmista jää lapsen huoltajaksi ja edunvalvojaksi, ei uutta edunvalvojaa pääsääntöisesti tarvitse määrätä. (HE 146/1998, 7 §; Kangas 2006, 140; LHL 3:14.2 §.)

Eloon jäänyt vanhempi ei kuitenkaan aina voi toimia lapsensa edunvalvojana. Edunvalvoja ei voi edustaa päämiestään sellaisessa asiassa, jossa vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso, muuten edunvalvojalle läheinen henkilö tai muu edunvalvojan edustama henkilö. (HolTL 5:32 §, Karttunen ym. 2012, 80.) Esteellisyystilanne syntyy esimerkiksi silloin, kun lapsi ja hänen vanhempansa ovat osakkaina samassa kuolinpesässä ja kyseessä on ositus tai perinnönjako. Tällöin lapsen edunvalvojana toimivan vanhemman ja lapsen edut voivat olla ristiriidassa keskenään ja lapselle on määrättävä edunvalvojan sijainen. Edunvalvojan sijainen on määrättävä, vaikka varsinaista ristiriitaa ei olisi, pelkkä ristiriidan mahdollisuus riittää edellytykseksi edunvalvojan sijaisen hakemiselle. (HolTL 2:11 §, 5:32 §; Maistraatin www-sivut 2015; Norri 2010, 473.) Sisaruksilla sen sijaan voi olla yhteinen edunvalvoja, jos sisarusten edut eivät ole perinnönjaossa esitettyjen vaatimusten tai muiden jakoon liittyvien seikkojen vuoksi ristiriidassa keskenään tai ristiriidassa edunvalvojan etujen kanssa. Tässä tilanteessa vasta konkreettinen eturistiriitatilanne aiheuttaa edunvalvojan esteellisuuden. (HolTL 5:32 §; Kangas 2006, 152; Välimäki 2009, 88.)

4.2.2 Alaikäisen edunvalvonta perinnönjaon jälkeen

Alaikäisen lapsen edunvalvonta ei rajoitu ainoastaan perinnönjakoon vaan jatkuu aina lapsen täysi-ikäisyyteen asti. Holhustoimen säännöksillä ja rajoituksilla pyritään suojaamaan lapsen omaisuutta niin, ettei kukaan saa oikeudettomasti taloudellista hyötyä lapsen kustannuksella. Perustavana ajatuksena onkin nimenomaan lapsen omaisuuden hoitaminen lapsen omien etujen mukaisesti. Edunvalvojan tehtävänä ei siten ole valvoa lapsen sukulaisten tai muiden intressitahojen etua, saati omaa etuaan. (Heikkinen, Heusala, Mäkelä & Nuotio 2003, 29; Kangas 2006, 154.)

Kun koko maatilaomaisuus tai osa siitä siirtyy perintönä alaikäiselle lapselle tai lapsille, saattavat nämä säädökset rajoittaa ja hankaloittaa maatilan toimintaa sekä varsinkin sen kehittämistä merkittävästi. Alaikäisen lapsen omaisuutta ja sen tuottoa, sekä hänelle mahdollisesti maksettavaa perhe-eläkettä voidaan käyttää vain lapsen henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen ja lapsen omaksi hyödyksi. Lapsen muu omaisuus on sijoitettava niin, että sen säilymisestä on riittävä varmuus ja että sille saadaan kohtuullinen tuotto. Sijoitus voi tapahtua esimerkiksi talletuksena lapsen nimissä olevalle pankkitilille tai sijoittamalla varat muuhun lapsen nimissä olevaan, riskittömään sijoituskohteeseen. Huomattavaa on, ettei lapsella ole milloinkaan velvollisuutta osallistua vanhempiensa tai sisarustensa elatukseen. (HolTL 5:39 §; Maistraatin www-sivut 2015; Välimäki 2009, 73.)

Toimipa lapsen edunvalvojana hänen eloon jäänyt vanhempansa tai muu edunvalvoja, ei hän voi ryhtyä kaikkiin oikeustoimiin lapsen puolesta ainoastaan oman harkintansa perusteella. Kaikkia tärkeinä pidettäviä, yleisen kokemuksen mukaan keskimääräisesti merkittäviä ja riskialttiilta alaikäisen puolesta tehtäviä oikeustoimia varten on hankittava maistraatin lupa jo ennen oikeustoimeen tai toimenpiteeseen ryhtymistä. Lupa voidaan myöntää, jos aiottu toimenpide tai oikeustoimi katsotaan lapsen edun mukaiseksi. Lupa on hankittava myös silloin, kun luvanvarainen oikeustoimi tehdään sellaisen kuolinpesän nimissä, jonka osakkaana on alaikäinen lapsi. (HE 146/1998, 34 §; Kangas 2006, 154; Maistraatin www-sivut 2015.)

4.2.3 Luvanvaraiset oikeustoimet

Maatilan toiminnan kannalta merkittäviä luvanvaraisia oikeustoimia ovat elinkeinon harjoittaminen lapsen lukuun, kiinteää omaisuutta, sekä asunto- ja lomaosakkeita koskevat oikeustoimet, muun lainan kuin valtion takaaman opintolainan ottaminen, omaisuuden panttaaminen sekä puun, turpeen ym. maa-ainesten myynti. Muihin luvanvaraisiin oikeustoimiin lukeutuvat perinnöstä luopuminen, pesäosuuden luovuttaminen, sopimuksen tekeminen kuolinpesän yhteishallinnosta, ositus- tai perinnönjakosopimuksen tekeminen ilman pesänjakajaa, yhtiösopimusten tekeminen tai yhtiöön liittyminen, yksityisen osakeyhtiön osakkeiden hankkiminen sekä joidenkin ris-

kialttiiden sijoituskohteiden vastikkeellinen hankkiminen. (Heikkinen ym. 2003, 85-88; HoITL 5:34 §.)

Kun maatila tai osa siitä siirtyy lapsen omistukseen, jatketaan toiminnan harjoittamista tällöin lapsen lukuun. Elinkeinon harjoittamiseen lapsen lukuun on haettava lupa maistraatilta. Lupa on haettava riippumatta siitä, missä juridisessa muodossa elinkeinoa harjoitetaan. (HoITL 5:34.5 §; Kangas 2013, 207.) Luvanvaraisiin oikeustoimiin lukeutuvat niin ikään kiinteistön, määräalan ja murto-osan kauppa tai vaihtaminen sekä kiinteistön vuokraaminen ja käyttöoikeuden hankkiminen tai luovuttaminen silloin, kun sopimus on maanomistajaa kuulematta siirrettävissä kolmannelle osapuolelle. (HoITL 5:34.1 §; Kangas 2006, 156.) Käyttöoikeuden luovuttaminen on luvanvaraista myös silloin, kun luovutus tapahtuu viittä vuotta pidemmäksi ajaksi tai pidemmäksi ajaksi kuin vuodeksi lapsen täysi-ikäisyyden alkamisesta (HoITL 5:34.3 §).

Käytännössä säännös voi vaikeuttaa sekä pelto- että metsäpinta-alan lisäämistä tilalla, mikäli kiinteistö hankitaan myös lapsen nimiin ja hankinta edellyttää lapsen varojen käyttämistä. Joskus mahdollisuudet lisämaan hankintaan tulevat eteen varsin yllättäen ja edellyttävät nopeaa toimintaa, näin voi olla esimerkiksi pellon oston kohdalla. Koska päätöstä on haettava etukäteen ja lupa-asian käsittely voi kestää jopa useita viikkoja, saattaa lisämaan hankinta kaatua heti alkuunsa, jos tarjousten jättöaika on lyhyt. Luvanvaraista on myös asunto- ja lomaosakkeiden kauppa, sekä osakehuoneistojen käyttöoikeuden luovutus viittä vuotta pidemmäksi ajaksi tai pidemmäksi ajaksi kuin vuodeksi lapsen täysi-ikäisyyden alkamisesta. Toistaiseksi voimassa olevia vuokrasopimuksia voi kuitenkin tehdä ilman maistraatin lupaa, kunhan irtisanomisaika ei ole niin pitkä, että se voitaisiin rinnastaa yli viisi vuotta voimassa olevaan määräaikaiseen sopimukseen. (Heikkinen ym. 2003, 82-83; HoITL 5:34.10-11 §; Maistraatin www-sivut 2015.)

Valtion takaamaa opintolainaa lukuun ottamatta lainan ottaminen on luvanvaraista. Lapsen omaisuutta ei myöskään voi luovuttaa pantiksi tai perustaa siihen muuta panttioikeutta ilman maistraatin lupaa. Myös takauksen antaminen toisen velasta on luvanvaraista. Käytännössä lupaa takauksen antamiseen ei juuri koskaan anneta, sillä takauksen antaminen on erittäin harvoin päämiehen etujen mukaista. (Heikkinen ym.

2003, 87; HolTL 5:34.4 §). Maatiloilla investoinnit ovat usein rahallisesti merkittäviä ja niihin sisältyy useimmiten ainakin jonkinlainen taloudellinen riski. Ilman lainarahoitusta pelkän tulorahoituksen varassa merkittävien investointien tekeminen on yleensä mahdotonta. Luvan saaminen lapsen omaisuuden luovuttamiseksi lainan pantiksi on käytännössä osoittautunut vaikeaksi. Kun lapsen osuutta tilasta ei voida käyttää lainan vakuutena, omaisuus olisi ensin ositettava, jotta tilaa voisi käyttää vakuutena jäljelle jääneen puolison omistusosuuden osalta. Ositus taas tarkoittaisi toimivan tilakokonaisuuden pirstomista jopa elinkelvottomiin osiin. Jäljelle jäänyt puoliso joutuukin usein hankkimaan lainarahoituksen yksin omiin nimiinsä sekä huolehtimaan vakuudet pankille muulla tavoin, esimerkiksi henkilötakauksia hankkimalla. (Taipale 2003.)

Metsän ja maa-aineksen, myynti tai otto-oikeuden luovutus on luvanvaraista, ellei kyseinen toimenpide ole holhousviranomaisen hyväksymässä omaisuudenhoitosuunnitelmassa. Metsän osalta tilalle laaditun metsänhoitosuunnitelman mukaiset myynnit ovat hyväksyttäviä, kunhan metsänhoitosuunnitelma on hyväksytty osaksi omaisuudenhoitosuunnitelmaa ja myynti on tapahtunut suunnitelman mukaisesti. Mikäli metsää myydään enemmän tai eri kuviolta, kuin suunnitelmaan on merkitty, kauppa edellyttää maistraatin lupaa. (Heikkinen ym. 2003, 84-85; HolTL 5:34.12 §.) Maa-aineksen osalta omaisuudenhoitosuunnitelmaan voidaan vahvistaa maa-aineksen irrottaminen myyntiin. Tällöin irrotettavan maa-aineksen määrä ja aineksen ottoalue on kuitenkin oltava suunnitelmassa tarkoin määritettynä, muussa tapauksessa lupaa on haettava erikseen. (Kangas 2013, 207.) Metsä on perinteisesti ollut maatilojen pankki, eräänlainen hätävara, josta tarpeen tullen on saatu varoja tilan toimintaan ja investointeihin. Metsän ja maa-aineksien myynneistä saadut tulot eivät kuitenkaan ole lapsen omistusosuuden osalta käytettävissä yhteisesti omistettavan tilan toimintaan ja investointeihin, vaan ne on sijoitettava lapsen pankkitilille tai muuhun turvalliseen sijoituskohteeseen. (Taipale 2003.)

Päätökset holhoustoimilain mukaisissa lupa-asioissa ovat maksullisia. Maksu määräytyy jaettavan varallisuuden määrän mukaan, kun lupa koskee omaisuuden ositusta, erottelua tai perinnönjakoa. Kun jaettava varallisuus on 0 – 85.000 euroa, päätöksen hinta on 180 euroa. Varallisuuden ollessa 85.001 – 170.000 euroa päätös maksaa 318 euroa ja varallisuuden ylittäessä 170 000 euroa, päätöksen hinta on

435 euroa. Muissa luvanvaraisissa oikeustoimissa maksu on 180 euroa jokaista lupapäätöstä kohden. (VvmA maistraattien suoritteiden maksuista vuosina 2015 ja 2016, 3.10 §.)

4.2.4 Tilivelvollisuus ja valvonta

Maistraatin tehtävänä on valvoa, että edunvalvojan lapsen omaisuuteen kohdistuvat toimet ovat sekä lapsen edun että lain mukaisia. Valvonnan perustana on edunvalvojan maistraatille laatima omaisuusluettelo lapsen varoista. Valvontaa suoritetaan riippumatta siitä toimiiko lapsen edunvalvojana lapsen vanhempi vai muu edunvalvoja. Lapsen vanhemman ei kuitenkaan tarvitse laatia omaisuusluetteloa silloin, kun lapsen omaisuuden määrä on vähäinen (alle 20.000 euroa) tai sitä ei ole ollenkaan. (Maistraatin www-sivut 2015; Välimäki 2009, 117-118.)

Omaisuuksien hoidosta on annettava vuosittain vuositili, jossa selvitetään lapsen varat ja velat sekä tilikauden alussa että lopussa, niissä tapahtuneet muutokset, lapsen puolesta tilikauden aikana tehdyt tärkeimmät oikeustoimet, omaisuus, joka on tilikauden aikana annettu lapsen vallittavaksi, sekä muut vastaavat toimenpiteet omaisuuden hoidon osalta. Vanhemman tai muun lapsen kanssa samassa taloudessa elävän läheisen toimiessa lapsen edunvalvojana yksityiskohtaisen juoksevan tilinpidon laatimista ei pidetä kohtuullisena edunvalvojan ja päämiehen läheisyyden vuoksi. Maistraatti voi tällaisessa tapauksessa vapauttaa edunvalvojan yksityiskohtaisesta tilinpitovaatimuksesta. Tilistä on kuitenkin tällöinkin käytävä ilmi, miten omaisuus on tilikauden aikana muuttunut. (HolTL 6:55.3 §; Välimäki 2009, 120-121, 124.)

Tilivelvollisuuden ja edunvalvojan toimintaan kohdistuvan valvonnan tarkoituksena on lapsen omaisuuden suojeleminen ja lapsen etujen toteutumisen turvaaminen. Viranomaisten epäilevä suhtautuminen lasten etujen toteutumisesta on koettu kuitenkin jopa niin, että vanhempien halu ja kyky toimia lastensa etujen ajajana kyseenalaistetaan kokonaan, maistraatti suorastaan olettaa lesken tuhoavan lastensa omaisuuden ja vaikeuttaa maatilantoimintaa kaikin keinoin tarpeettomasti. Holhoustoimen säädökset soveltuvat kaiken kaikkiaan huonosti yhteen maatalouden harjoittamisen kanssa varsinkin silloin, kun kyseessä on voimakkaasti investoiva ja kehittyvä tila. Kun lupa

tarvitaan jokaiseen kone- ja rakennusinvestointiin, maanhankintaan, metsäkauppaan ja jopa rakennusluvan hakemiseen, voi tilan toiminnan jatkaminen, saati sen kehittämisen käydä ylivoimaiseksi. (Koivisto 2014a; Koivisto 2014b; Taipale 2003.)

4.3 Pankkitilien käyttö

Avopuolisoiden yhteisten pankkitilien käyttöoikeudet toisen puolison kuoltua määräytyvät tilisopimuksessa yksilöityjen tilin omistajien mukaan. Mikäli pankkitili on niin sanottu ja-tili, jota molemmat avopuolisot ovat voineet käyttää vain yhdessä, tilin käyttöoikeus on vain kuolinpesän kaikilla osakkailla ja elossa olevalla avopuolisolla yhdessä. Mikäli kyseessä on niin sanottu tai-tili, jota molemmat avopuolisot ovat voineet käyttää erikseen, on sekä kuolinpesällä että elossa olevalla avopuolisolla oikeus käyttää tiliä erikseen. Mikäli maatalouden pankkitilit ovat olleet ainoastaan kuolleen puolison nimissä, ei avopuolisolla ole tileihin lainkaan käyttöoikeutta. (Finanssivalvonnan www-sivut 2015; Osuuspankin www-sivut 2015.)

Yhteinen tili ei kuitenkaan vaikuta varojen omistussuhteisiin, vaan tilin varat omistaa se, jonka tuloa ne ovat olleet. Avoleski ei siten voi käyttää kuolinpesälle kuuluvia varoja omiin tarpeisiinsa, eivätkä kuolinpesän osakkaat avoleskelle kuuluvia varoja omiin tarpeisiinsa. Avopuolison kuolemaan kannattaakin varautua niin, että kummankin puolison henkilökohtaiset toistuvaissuoritukset, kuten tilalta tai tilan ulkopuolelta saadut palkat ja palkkiot tulevat molempien omissa nimissä oleville pankkitileille. (Ranta-aho 2014, 39.) Tällöin henkilökohtaiset menot voidaan pitää selkeästi erillään kuolinpesän menoista. Maatilan toiminnan jatkumisen kannalta taas on tärkeää, että maatalouden pankkitilit ovat kummankin puolison nimissä ja niitä voivat käyttää kumpikin puoliso erikseen. Näin varmistetaan, että avoleskellä on käyttövaroja maatilan päivittäisiin menoihin myös puolison kuollessa yllättäen.

5 JÄÄMISTÖSUUNNITTELU AVOLIITOSSA

Jäämistösuunnittelu voidaan määritellä sellaiseksi perinnönjättäjän toiminnaksi, jonka tarkoituksena on vaikuttaa kuolinpesän hallintoon, jaettavan omaisuuden määrään tai laatuun tai siihen, kuka tai ketkä ovat edunsaajia ja mikä on heidän jäämistöosuutensa. Jäämistösuunnittelun toteuttamiseen on erilaisia keinoja, kuten avopuolisoiden väliset sopimukset avosuhteen päättymisen varalta, henkivakuutukset edunsaajamääräyksineen, edunvalvontasuunnittelu, lahjat ja lahjanluonteiset kaupat sekä testamentti. Näistä keinoista perinteisin ja ehkä käytetyin keino on testamentti, johon myös tämä työ keskittyy. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 1, 4, 69.)

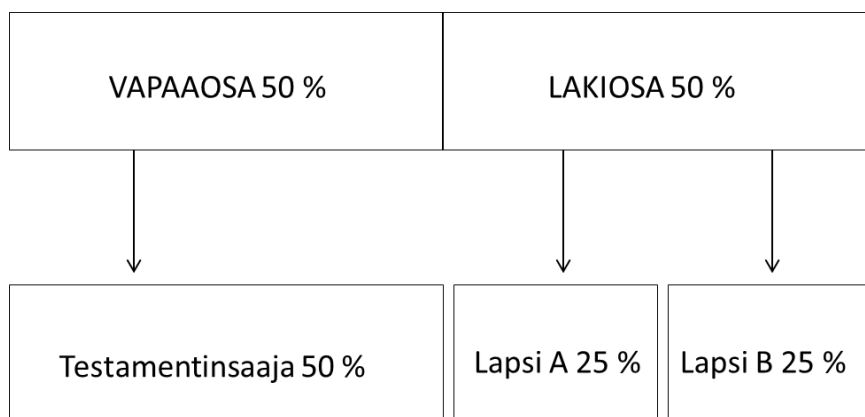
Omaisuuden jakautumiseen oman tahdon mukaisesti kuoleman jälkeen voidaan varautua testamentilla. Testamentilla voidaan ennakoida myös myöhempiä tulevia tilanteita, kuten testamentin ensisaajan kuolemaa ennen perinnönjättäjää tai sitä, kelle omaisuus menee molempien avopuolisoiden kuoltua. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, jos avopari on lapseton tai lakimääräisiä perillisiä ei ole lainkaan. Testamentilla voidaan myös sulkea pois perillisen aviopuolison avio-oikeus perinnöstä. (Arveli 2012, 25; Fasoúlas 2013, 25.) Avopuoliso on aviopuolisoon nähden vailla lain suomaa turvaa esimerkiksi yhteisenä käytetyn asunnon ja asuinirtaimiston osalta. Siksi avoliitossa varautuminen puolison kuolemaan on jopa tärkeämpää kuin avioliitossa (Kontturi 2011, 21).

5.1 Testamenttausvapaus

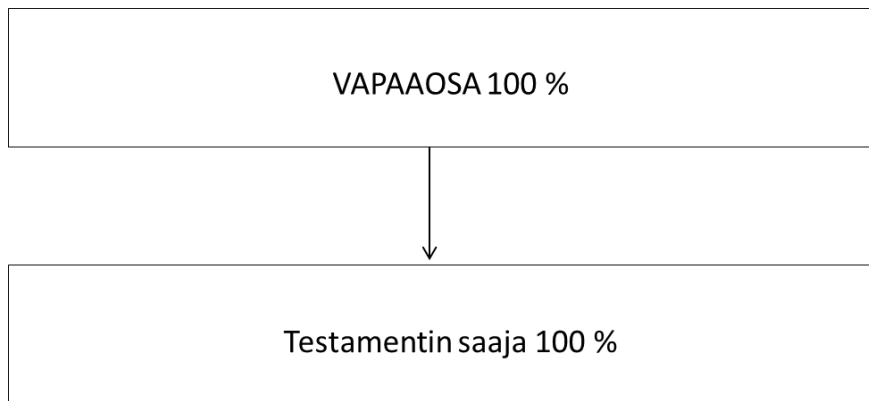
Testamenttia laadittaessa on tiedettävä mistä perinnön jättäjällä on oikeus testamenttissaan määrätä. Perinnön jättäjä voi määrätä testamentilla vain omasta omaisuudestaan, sekä sellaisesta oikeudesta, jonka hän voi testamentilla siirtää. Avoliitossa testamenttausvapaus on laajempi kuin avioliitossa, koska puolison avio-oikeutta tai lesken oikeutta hallita jäämistöä jakamattomana ei tarvitse testamenttia laadittaessa huomioida. Maatilaperimystä koskevat lisäksi omat perintökaaren säännökset. Näiden säännösten mukaan soveliaalla tilanpidonjatkajalla on oikeus vaatia jäämistöön kuuluvan elinkelpoisen maatalan sisällyttämistä jakamattomana hänen jäämistöosuutensa. Sama vaatimus voidaan esittää sellaisten jäämistöön kuuluvien tilojen tai ti-

lanosien kohdalla, joista yksinään tai yhdessä hänen tai hänen puolisonsa omistamien tilojen tai tilanosien kanssa muodostuu elinkelpoinen maatila. Näitä säännöksiä on sovellettava, jos testamentista ei muuta johdu. Kyseiset maatilaperimystä koskevat säännökset eivät siten estä testamentin tekemistä maatalaomaisuudesta, mutta voivat vaikuttaa perinnön jakamiseen, jos testamenttia ei ole. Testamenttausvapautta sen sijaan rajoittaa rintaperillisten oikeus lakiosaan. Mikäli rintaperillisiä tai aviopuolisoa ei ole, voi testamentilla määrätä vapaasti koko omaisuudesta. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 60,72; Norri 2010, 107; Ossa 2009, 85; PK 25:1 §.)

Rintaperillisillä on aina oikeus lakiosaan huolimatta testamentista ja sen määräyksistä. Hallintaoikeuskaan ei voi loukata rintaperillisen oikeutta lakiosaan, vaan perillisen on saatava lakiosa käyttörajoituksista vapaana käyttöönsä. Lakiosa on puolet perintöosasta, jonka perillinen olisi saanut lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan. Lakiosa voidaan suorittaa rahana, ellei testamentissa ole nimenomaisesti määrätty lakiosaan sisällytettäväksi tiettyä omaisuutta tai kielletty lakiosan maksamista rahana. (Kangas 2006, 416; Kangas 2013, 484; PK 7:1 §.)

Kuvio 1. Testamentin tekijä elää avoliitossa ja hänellä on kaksi lasta. Lakiosa on puolet omaisuudesta. Toinen puoli omaisuudesta on vapaaosaa, josta voidaan määrätä testamentilla.

Kuvio 2. Testamentin tekijä elää avoliitossa eikä hänellä ole rintaperillisiä. Koko omaisuudesta voidaan määrätä vapaasti testamentilla.

5.2 Testamenttiluokitukset

Testamentit voidaan luokitella sen mukaan, millaisen asemaan ne asettavat edunsaajan kuolinpesässä. Yleistestamentinsaajan perintöosa määräytyy muiden perillisten tavoin suhteellisena osana jäämistöstä, kun taas erityistestamentin eli legaatinsaajan oikeus on määritetty tietyksi esineeksi, rahamääräksi taikka tuotto- tai käyttöoikeudeksi. Yleistestamentinsaaja on kuolinpesän osakas, jolloin hänelle kuuluvat kuolinpesän osakkaan oikeudet ja velvollisuudet, legaatinsaajalla sen sijaan ei ole kuolinpesän osakkaan asemaa, eikä siten myöskään osakkaan oikeuksia tai velvollisuuksia kuolinpesässä. Testamentit voidaan luokitella myös sen mukaan, millaisen määräämisvallan ne tuottavat edunsaajalle perittävään omaisuuteen. Tällöin luokittelu perustuu määräämisvallan laajuuteen sekä pysyvyyteen käsittäen täydellisimmillään kaikki omistajan oikeudet ja vähäisimmillään vain oikeuden omaisuuden tuoton nauttimiseen. Määräämisvallan mukaan testamentit jaetaan omistusoikeustestamentteihin, vallintatestamentteihin eli rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin, käyttö- eli hallintaoikeustestamentteihin, sekä tuotto-oikeustestamentteihin. (Kangas 2006, 414; Kolehmainen & Rabinä 2012, 100-101; Mikkola 2010, 99.)

Testamentteja ei aina voida luokitella vain joko omistusoikeus-, vallinta-, käyttöoikeus- tai tuotto-oikeustestamenteiksi, vaan käytännössä samalla testamenttiasiakirjalla voidaan antaa samalle saajalle useita erityyppisiä etuuksia ja määräyksiä. Testamentin saaja voi esimerkiksi saada täyden omistusoikeuden tiettyyn esineeseen,

käyttöoikeuden johonkin omaisuuteen, mutta vain tuotto-oikeuden johonkin jäämistön osaan. (Aarnio & Kangas 2008, 55-56.)

5.2.1 Omistusoikeustestamentti

Omistusoikeustestamentti tuottaa saajalleen rajoittamattoman määräämisvallan testamentattuun omaisuuteen. Rajoittamaton määräämisvalta oikeuttaa testamentin saajan määräämään omaisuudesta ja käyttämään sitä ilman rajoituksia elinaikanaan. Testamentilla saatu omaisuus periytyy testamentinsaajan lakimääräisille perillisille ja testamentinsaajalla on myös oikeus testamentata omaisuus kuolemansa varalta. Rajoittamaton määräämisvalta käsittää kaikki vastikkeelliset ja vastikkeettomat oikeustoimet, kuten omaisuuden myynnin tai lahjoittamisen, omaisuuden panttaamisen sekä oikeuden käyttää omaisuudesta saatava korko ja tuotto. Testamentilla saatu omaisuus voidaan myös ulosmitata testamentinsaajan velasta ja se luetaan myös saajan konkurssipesän varoihin, ellei saaja ole luopunut testamentista. (Kangas 2013, 520-521; Puronen 2009, 182.) Avoleski voi koko tilaa koskevan omistusoikeustestamentin nojalla jatkaa maatilalla asumista ja maatalouden harjoittamista mahdollisten lakiosien maksamisen jälkeen entiseen tapaan vailla mitään rajoituksia omaisuuden käytöstä tai hän voi halutessaan luopua omistusoikeudestaan ja pidättää tilaan vain hallintaoikeuden. Avoleskellä on omistusoikeustestamentin myötä myös oikeus luopua kokonaan tilanpidosta esimerkiksi vuokraamalla tai myymällä koko tilan kenelle tahansa.

5.2.2 Vallintatestamentti eli rajoitettu omistusoikeustestamentti

Vallintatestamentti eli rajoitettu omistusoikeustestamentti tuottaa saajalleen rajoitetun omistusoikeuden testamentattuun omaisuuteen. Testamentissa saajan omistusoikeutta on rajoitettu siten, ettei saaja voi määrätä omaisuudesta testamentilla, vaan omaisuudelle on määrätty testamentissa perättäissaanto. (Kangas 2006, 415; Puronen 2009, 184.) Perättäissaantoa käytetään tavallisesti puolisoitten keskinäisissä testeissä, jolloin omistusoikeus määrätään ensin puolisolle ja hänen jälkeensä lapsille. Perättäissaantoa lukuun ottamatta testamentin saajan omistusoikeutta ei ole rajoitettu, vaan testamentin saaja saa vallita omaisuutta elinaikanaan rajoittamatto-

masti. (Karttunen ym 2012, 731.) Testamentin saaja voi siten myydä, vuokrata tai pantata omaisuutta, mutta ei voi määrätä siitä, mitä testamentilla avopuolisolta saadulle omaisuudelle tapahtuu hänen kuolemansa jälkeen. Myös omaisuuden lahjoittaminen on mahdollista tietyissä rajoissa. Lahjoitukset voivat kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa ensin kuolleen avopuolison perillisillä on oikeus saada vastiketta avolesken pesästä. Oikeus vastikkeeseen syntyy esimerkiksi silloin, jos avoleski lahjoittaa omaisuutta kiertääkseen testamentin toissijaismääräyksestä johtuvaa testamenttauskieltoa. (Aarnio & Kangas 2008, 598; Arveli 2012, 24.)

KKO 2007:21.

A oli testamentissaan määrännyt, että hänen omaisuutensa oli ensiksi menevä täysin omistusoikeuksin hänen pojalleen B:lle ja B:n kuoleman jälkeen tämän rintaperillisille. A oli lisäksi määrännyt, ettei B:n puolisoilla ollut avio-oikeutta kyseiseen omaisuuteen. Vähän ennen kuolemaansa B lahjoitti valta-osan omaisuudestaan puolisoilleen C:lle. Lahjoitetusta omaisuudesta oli A:ltä perittyä osuutta puolet eli 55 333,75 euroa. Ilman lahjoitusta tämä määrä olisi ollut pesän varoissa avio-oikeudesta vapaana omaisuutena. Kun lakiosan ja lahjan summasta 74 987,89 euroa vähennettiin D:lle pesänjakajan jakoratkaisun mukaan tulevat 39 308,28 euroa, saatiin palautettavaksi määräksi 35 679,61 euroa. Testamentin toissijaismääräys huomioiden B:n rintaperillisellä D:llä oli oikeus saada perinnönjaossa vastikkeeseen rinnastuvana hyvityksenä lakiosan vähentämisen jälkeen jäävä muu pesän säästö. Näillä perusteilla B:n puoliso C veloitettiin suorittamaan D:lle 35 679,61 euroa.

Rajoitettu omistusoikeustestamentti voi olla myös fideikomissaarinen, jolloin testamentin saajan on säilytettävä testamentattu omaisuus koskemattomana kuolemaansa asti. Fideikomissaarisessa testamentissa voidaan myös velvoittaa säilyttämään omaisuuden pääoma-arvo muuttumattomana. Tämä voi esimerkiksi velvoittaa testamentsaajan huolehtimaan maatalan rakennusten kunnossapidosta niin, ettei niiden arvo alene. (Aarnio & Kangas 2008, 53; Karttunen ym. 2012, 731.)

5.2.3 Käyttö- eli hallintaoikeustestamentti

Käyttö- eli hallintaoikeustestamentti tuottaa saajalleen hallintaoikeuden testamentattuun omaisuuteen joko määrääjäksi tai eliniäksi. Hallintaoikeuden haltija ei voi myydä, lahjoittaa tai pantata testamentilla hallintaansa saamaansa omaisuutta, eikä hän myöskään voi määrätä siitä testamentilla, mutta hän voi vapaasti käyttää omaisuutta hyödykseen. Poikkeuksen luovutuskieltoon muodostavat uudistamistarpeessa oleva irtain omaisuus, kuten tavanomainen koti-irtaimisto ja yrityksen säännöllinen tavaranvaihto. Omaisuudesta saatava voitto ja tuotto, kuten esimerkiksi vuokra-, korko- ja metsänmyyntitulot kuuluvat hallintaoikeuden haltijalle. Vastaavasti hallintaoikeuden haltija vastaa omaisuudesta aiheutuvista kuluista, kuten omaisuuden hoitomenoista, korjauskuluista ja muista sellaisista kustannuksista, jotka ovat välttämättömiä omaisuuden tarkoituksenmukaisen hoidon ja säilymisen kannalta. Tällaisia ovat esimerkiksi vakuutusmaksut, kiinteistövero sekä rakennusten korjauskustannukset. Rakennusten perusparannusmenot sen sijaan kuuluvat omistusoikeuden haltijan vastuulle. (Aarnio & Kangas 2008, 625; Fasóúlas 2013, 23; Kolehmainen & Rabinä 2012, 128-129; PK 12:3-4 §; Ruosteenoja 2013; Vaasan HAO 04/0100/4.)

Hallintaoikeustestamentti suojaa sekä velkaantunutta omistusoikeuden että hallintaoikeuden saajaa. Hallintaoikeutta ei voida ulosmitata hallintaoikeuden haltijan velasta, sen sijaan hallintaoikeuden perusteella saatu jo erääntynyt tuotto on ulosmitauskelpoista. Myöskään hallintaoikeuden kohteena olevaa omaisuutta ei voida ulosmitata omistajan velasta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Poikkeuksen muodostaa tilanne, jossa omaisuuden omistaja on vastuussa kuolleen henkilön tai kuolinpesän velasta. Kiinteistö voidaan ulosmitata myös silloin, kun sen on velan vakuutena joko kiinnityksen tai maksamattoman kauppahinnan perusteella. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 143; Mikkola 2008, 86; PK 12:6-7 §.)

Hallintaoikeustestamenttia käytetään tavallisimmin puolisoiden välisissä keskinäisissä testamentteissa. Hallintaoikeustestamentilla voidaan turvata avopuolison asema ja samalla varmistaa ettei omaisuutta hävitetä toissijaissaajan, kuten esimerkiksi lapsen vahingoksi. Keskinäisen hallintaoikeustestamentin päällimmäisenä tarkoituksena on antaa eloonjäävälle avopuolisolle hallintaoikeus avopuolisoiden koko omaisuuteen, jolloin avopuoliso voi jatkaa maatalaomaisuuden ja siitä saatavan tuoton käyttöä

entiseen tapaan maatalouden harjoittamiseen. Hallintaoikeustestamenttia harkittaessa on kuitenkin huomioitava, että se soveltuu tosiasiaissa hyvin vain sellaisiin tapauksiin, joissa sovun voidaan olettaa säilyvän. Mikäli hallintaoikeuden haltija ja omaisuuden omistaja eivät ole väleissä keskenään, saattaa odotettavissa olla huomattavia-kin erimielisyyksiä. Varsinkin silloin, kun hallintaoikeus testamentataan metsään, olisi syytä täsmentää, mitä hallintaoikeudella tosiasiaissa tarkoitetaan. Metsän tuotona pidetään puuston vuotuista kasvua. Järkevä metsänhoito voi kuitenkin edellyttää metsänhoitosuunnitelman mukaisesti tehtynä paljon vuotuista kasvua suurempia hakkuita joiden myötä metsätilan arvo voi jopa romahtaa, jos päätehakkukelpoista alaa on paljon. Testamenttiin voidaan tällöin selvyuden vuoksi kirjata kuka saa hakata metsää, milloin, mistä ja kuinka usein. (Fasoúlas 2013, 25; Haaso 2003; Kolehmainen & Rabinä 2012, 128-129; Ruosteenoja 2013.)

5.2.4 Tuotto-oikeustestamentti

Tuotto-oikeustestamentti tuottaa saajalleen ainoastaan oikeuden omaisuudesta saatavan tuoton ja koron käyttämiseen. Tuotolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi talletustilin korkoa tai metsän myynnistä saatavaa tuottoa. Tuotto-oikeustestamentin saajalla ei ole minkäänlaista omistus-, käyttö- tai hallintaoikeutta omaisuuteen, eikä siten myöskään määräämisvaltaa tuotto-oikeuden alaiseen omaisuuteen. Tuotto-oikeudesta ei voida määrätä testamentilla, vaan oikeus lakkaa testamentinsaajan kuoltua, ellei testamenttaamisoikeus käy riidattomasti ilmi testamentista. (Aarnio & Kangas 2008, 656-657; Karttunen ym 2012, 731).

Varsinaista tuotto-oikeutta ei voida ulosmitata tuotto-oikeuden haltijan velasta. Sen sijaan tuotto-oikeuden tuottama jo realisoitunut tuotto, kuten vuokratulo tai metsänmyynnistä saatu tulo on ulosmittauskelpoista. Tuotto-oikeuden pidättäminen ei myöskään suojaa omaisuuden omistusoikeudensaajaa hänen velkojiaan vastaan. Tuotto-oikeuden alainen omaisuus voidaan ulosmitata omaisuuden omistajan velasta niin, että omaisuuden uusi omistaja on velvollinen edelleen suorittamaan tuoton tuotto-oikeuden haltijalle. (Aarnio & Kangas 2008, 657; Kolehmainen & Rabinä 2012, 151.)

Tuotto-oikeustestamentilla ei voida turvata avolesken mahdollisuutta jatkaa tilanpitoa, mutta sillä voidaan turvata avolesken toimeentuloa avopuolison kuoleman jälkeen. Maatilan toiminnan kannalta tuotto-oikeutta ei ole järkevää pidättää koko maatilan tuottoon, mutta se voidaan tapauskohtaisesti pidättää johonkin maatilan osaan, kuten esimerkiksi metsän tuottoon tai lomamökkien vuokratuottoon maatilan toimintaa vaarantamatta.

5.3 Testamenttimääräykset ja toivomukset

Testamentin laadinnassa on kiinnitettävä tarvittaessa huomiota varsinaisen perinnön omistuksen ja hallinnan jakautumisen lisäksi myös perinnön tulevaan hoitoon, lasten huoltoon ja heidän edunvalvontaansa. Testamenttiin voidaan tarpeen vaatiessa hyvin vapaasti lisätä erityisiä määräyksiä, ehtoja ja toivomuksia erilaisten tulevien tilanteiden varalta. Ainoastaan lain ja hyvän tavan vastaiset ehdot ovat kiellettyjä. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 91.)

5.3.1 Erityisen edunvalvojan määrääminen

Alaikäisen edunvalvontaan voidaan varautua etukäteen määräämällä testamentissa alaikäiselle erityinen edunvalvoja hoitamaan perintönä tulevaa tai testamentattua omaisuutta. Tällainen määräys annetaan tavallisimmin silloin, kun perillisissä on aiemmista liitoista syntyneitä alaikäisiä lapsia, jotka ovat entisen puolison huollossa. Testamentilla annettu määräys edunvalvojasta syrjäyttää lasten varsinaisen edunvalvojan eli entisen puolison omaisuuden hallinnosta ja omaisuus siirtyy erityisen edunvalvojan hoitoon ja hallintoon kunnes lapsi tulee täysi-ikäiseksi. (HoITL 2:10.4 §; Huolman-Lakari 2013, 48; Välimäki 2009, 54.) Testamenttimääräys erityisestä edunvalvojasta on tarpeen erityisesti silloin, kun tiedetään jo etukäteen, ettei asioiden hoito nykyisen ja entisen puolison välillä tule sujumaan riidattomasti. Testamenttimääräyksellä voidaan siten estää entistä puolisoa puuttumasta maatalaan liittyvien asioiden hoitoon lastensa kautta. Erityisen edunvalvojan määrääminen voi olla tarpeellista myös siksi, että entinen puoliso on esimerkiksi päihdeongelman vuoksi sopimaton huolehtimaan lastensa omaisuudesta (Kangas 2006, 141).

Testamentti ei kuitenkaan yksinään tuota tehtävään nimetyille henkilölle oikeutta toimia alaikäisen edunvalvojana, vaan erityisen edunvalvojan määräämisestä on tehtävä hakemus tuomioistuimelle. Mikäli testamentissa nimetty henkilö täyttää edunvalvojalle määritetyt yleiset ja erityiset kelpoisuusehdot ja edunvalvojan määräämistä pidetään lapsen edun mukaisena, on tuomioistuimen määrättävä testamentissa nimetty henkilö lapsen edunvalvojaksi. (Kangas 2006, 141.) Edunvalvojamääräystä laadittaessa edunvalvojan kelpoisuusvaatimukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Testamentilla voidaan tarvittaessa määrätä omaisuuden hoitajasta pidempäänkin, kuin perinnönsaajan täysi-ikäisyyteen saakka. Tämä voi olla tarpeen silloin, kun omaisuus on laadultaan tai määrältään sellaista, ettei sitä haluta luottaa 18-vuotiaan hallintaan. (Norri 2010, 205.) Määräys voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun halutaan taata maatilakokonaisuuden säilyminen jakamattomana ja on pelättävissä, ettei lapsi ole riittävän kypsä vastaamaan tilan toiminnasta ja sen säilyttämisestä kokonaisuutena. Tällöin testamenttiin voidaan laatia määräys, että lapsi saa omaisuuden hallintaansa esimerkiksi vasta täytettyään 25 vuotta, jolloin hänen voidaan olettaa olevan riittävän kypsä tekemään päätöksiä maatilasta suhteen, eikä pelkoa omaisuuden valuimisesta tuhlailijan elämäntyylin myötä hukkaan enää ole. (Kontturi 2011, 32-33.)

5.3.2 Omaisuuden hoidosta määrääminen

Omaisuuden hoidosta voidaan määrätä testamentilla myös muulla tavoin, kuin holhoustoimilain säädösten mukaisesti. Omaisuutta hoitamaan määrätty henkilö voi tällöin toimia holhoustoimilain estämättä testamentin mukaisesti, kunhan hän toteuttaa omaisuutta hoitaessaan testamentin tekijän tarkoitusta, eivätkä testamentin määräykset ole lain tai hyvän tavan vastaisia. Tällainen testamenttimääräys voi olla esimerkiksi määräys siitä, missä järjestyksessä omaisuutta on tarvittaessa realisoitava velkojen maksamiseksi. Mikäli testamentin tekijän tarkoitus ei toteudu, tuomioistuin voi kuitenkin edunvalvojan hakemuksesta päättää, että omaisuutta on hoidettava holhoustoimilain mukaisesti. (HolTL 5:41 §; Kolehmainen & Rabinä 2012, 146; Välimäki 2009, 75.)

5.3.3 Toivomus lapsen huollosta

Testamentissa voidaan esittää toivomus siitä, kuka nimitetään alaikäisen lapsen huoltajaksi, mikäli lapsi jää kuolemantapauksen vuoksi kokonaan vaille huoltajaa. Koska testamentti on varallisuutta koskeva tahdonilmaisu, ei sillä voida pätevästi määrätä lapsen huollosta. Toivomus otetaan kuitenkin huomioon lapsen huollosta päätettäessä. (Aarnio & Kangas 2008, 254; Norri 2010, 205.)

KKO 1988:29.

Puolisot oli tuomittu asumuseroon 26.1.1984, jolloin heidän alaikäisten lastensa huoltajaksi oli puolisoiden sopimuksen mukaan määrätty lasten äiti. Äiti kuoli 26.7.1986. Hän oli kuolemaansa edeltäneenä päivänä eli 25.7.1986 allekirjoittanut asiakirjan, jonka mukaan hän toivoi, että hänen lastensa huoltajaksi määrättäisiin hänen kuolemansa jälkeen hänen sisarensa. Äidin kuoleman jälkeen pysyivät sekä lasten isä että äidin sisar määräämistään lasten huoltajaksi. Molemmat todettiin sopiviksi huoltajiksi. Lasten tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi katsottiin tulevan parhaiten turvatuksi, kun heidän huoltonsa uskottiin heidän isälleen. (Ään.)

5.3.4 Toivomus lakiosan vaatimatta jättämisestä

Kun omaisuus siirtyy avoieskelle omistusoikeustestamentilla, voi lakiosan maksaminen pahimmassa tapauksessa johtaa maatilain toiminnan jatkamisen kohtuuttomiin vaikeuksiin, mikäli omaisuuteen ei sisälly sellaisia toiminnan jatkamisen kannalta vähämerkityksellisiä omaisuuseriä, joilla lakiosa voidaan maksaa rahana tai jotka voidaan realisoida lakiosan maksamiseksi. Tämän estämiseksi testamentissa voidaan esittää toivomus siitä, etteivät rintaperilliset vaatisi lakiosaansa avoiesken elinaikana. Koska rintaperillisillä on lain mukainen oikeus vaatia lakiosaansa, on toivomuksen toteutuminen täysin riippuvainen perillisten tahdosta. Toivomuksen toteutumista voidaan kuitenkin tehostaa testamenttiin otettavilla erityismääräyksillä. Tällainen erityismääräys voi olla esimerkiksi ehto, jonka mukaan perillisen vaatiessa lakiosaansa vastoin perinnön jättäjän toivomusta, menettää hän oikeuden muuhun osaan perinnöstä. (Kontturi 2011, 16-18; PK 7:1 §.)

5.3.5 Lapsen puolison avio-oikeuden poissulkeminen

Maatilaomaisuuden kohdalla omaisuuden säilymiselle suvussa laitetaan yleensä merkittävää painoarvoa. Vaikka ei ajateltaisikaan omaisuuden säilymistä suvussa, on lasten perintönä saaman omaisuuden suojaaminen muutoinkin tärkeää. Tätä varten testamentissa voidaan määrätä, ettei lasten aviopuolisoilla ole avio-oikeutta perittyyn omaisuuteen, sen sijaan tulleeseen omaisuuteen eikä omaisuuden tuottoon. Määräys voidaan laatia, vaikka testamentin saaja ei olisikaan avioliitossa testamentin tekijän kuollessa, määräys sulkee tällöin pois testamentinsaajan mahdollisten myöhempien aviopuolisoiden avio-oikeuden testamentin nojalla siirtyvään omaisuuteen. (Aarnio & Kangas 2008, 561; Kontturi 2011, 19-20.)

6 TESTAMENTTIVAIHTOEHTOJEN VEROTUKSELLISET EDUT JA HAITAT

Verosuunnittelulla pyritään ennakoimaan ja selvittämään jäämistösuunnittelulle asetettujen tavoitteiden toteutumisen aiheuttamia veroseuraamuksia ja valitsemaan taloudellisesti edullisin vaihtoehto. Verosuunnittelu ei ole riskitöntä. Kun verosuunnittelussa pyritään löytämään verotuksellisesti kaikkein edullisin ratkaisu, joudutaan monesti koettelemaan verolakien soveltamisen äärirajoja. Soveltamiskäytäntöä ei voida etukäteen ennustaa, jolloin valitun ratkaisun mukaiset veroedut voivat testamentintekijän kuollessa jäädä toteutumatta. Soveltamisriskin lisäksi verosuunnitteluun liittyy lainsäädäntöriski. Lainsäädännön muutokset saattavat johtaa tilanteeseen, jossa tehdyt ratkaisut muuttuvatkin pitkällä aikavälillä verotuksellisesti epäedullisiksi. (Ossa 2009, 15.)

6.1 Perintöveroluokat

Eri testamenttivaihtoehtojen keskinäistä edullisuutta vertailtaessa keskeisin merkitys on sillä, luetaanko avopuolisot kuuluvaksi ensimmäiseen vai toiseen veroluokkaan (Gottberg 2010, 97). Perintövero määräytyy perintö- ja lahjaverolaissa määritetyn veroasteikon perusteella sen mukaan, mihin luokkaan perinnön saaja kuuluu. Avopuoliso luetaan muihin sukulaisiin ja vieraisiin ja kuuluu siten toiseen veroluokkaan. Jos avopuolisoihin sovelletaan kuolinvuodelta toimitettavassa tuloverotuksessa tuloverolain puolisoita koskevia säännöksiä, eli yhteisessä taloudessa asuvalla avoparilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai he ovat olleet aiemmin avioliitossa keskenään, luetaan avopuoliso kuitenkin ensimmäiseen veroluokkaan. Sillä onko kyseessä lakisääteinen avioliitto vai erityislailla sääntelemätön avioliitto ei ole merkitystä veroluokajaottelussa. Pelkkä avioliiton kesto ei siten muodosta veroluokkaetua perintöverotuksessa. Siltä osin, kun kyseessä on lakisääteisen avioliiton perusteella jäljelle jääneelle avopuolisolle jäämistöstä annettu avustus, avopuoliso luetaan ensimmäiseen perintöveroluokkaan. (Gottberg 2010, 98; PK 8:2 §; TVL 2:7.3 §.)

Ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvat myös perinnönjättäjän rintaperilliset ja heidän jälkeläisensä, sekä perinnönjättäjän vanhemmat ja isovanhemmat. Perinnönjättäjän

sisarukset sekä heidän jälkeläisensä, kuten myös perinnönjättäjän vanhempien sisarukset sekä muut sukulaiset ja vieraat luetaan toiseen veroluokkaan. Mikäli omaisuus määrätään testamentissa yhteisesti kahdelle tai useammalle henkilölle, perintövero määrätään sen henkilön mukaan, joka on kaukaisinta sukua testamentintekijälle. Aviopuolisoiden ollessa testamentin yhteisääjinä, perintövero määrätään läheisempää sukua olevan mukaan. (Ossa 2009, 44; Puroinen 2011, 249-253.)

Taulukko 1. Perintövero I veroluokassa

Verotettavan osuuden arvo €	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla €	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000 - 40 000	100	8
40 000 - 60 000	1700	11
60 000 - 200 000	3900	14
200 000 - 1 000 000	23500	17
1 000 000 -	159500	20

Taulukko 2. Perintövero II veroluokassa

Verotettavan osuuden arvo €	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla €	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000 - 40 000	100	21
40 000 - 60 000	4300	27
60 000 - 1 000 000	9700	33
1 000 000 -	319900	36

Alle 20 000 euron perinnöt ovat kokonaan verovapaita. Verovapaata on myös perinnönjättäjän tai hänen perheensä käytössä ollut tavanomainen koti-irtaimisto siltä osin, kun sen arvo ei ylitä 4 000 euroa. Koti-irtaimisto arvostetaan yleensä alhaisiin arvoihin. Ainoastaan tavanomaista arvokkaampi irtaimisto, kuten esimerkiksi arvokkaan merkittävä taideteos, on arvostettava käypään arvoonsa. (Aarnio & Kangas 2009, 307; PerVL 2:7b, 13 §; Puroinen 2008, 49.)

6.2 Puolisovähennys ja alaikäisyysvähennys

Avopuoliso voi käyttää hyväkseen perintöverolain puoliso vähennyksen, mikäli avopuolisot ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai heillä on tai on ollut yhteinen lapsi. Puolisovähennyksen määrä on 60 000 euroa. Avolesken perintöosuuden jäädessä alle 80 000 euron, ei perintöveroa määrätä lainkaan alle 20 000 euron perinnön ollessa verovapaa. Perintöveron määrää laskettaessa omaisuuden arvo pyöristetään alaspäin lähimpään sataan euroon. (Gottberg 2010, 97; PerVL 2:11.1 §, 2:12.1 §; Puronen 2009, 173; Verohallinnon www-sivut 2015.)

Esimerkki 1.

Avolesken perintöosuuden arvo	79 500 euroa
<u>Puolisovähennys</u>	<u>-60 000 euroa</u>
Verotettava perintöosuus	= <u>19 500 euroa</u>

Perintöveroa ei määrätä, koska perintöosuus on alle 20 000 euroa.

Mikäli avopuolisoilla ei ole yhteisiä lapsia eivätkä he ole aiemmin olleet keskenään naimisissa, avoleski ei ole oikeutettu puoliso vähennykseen. Lisäksi avoleski luetaan tässä tapauksessa muihin sukulaisiin ja vieraisiin ja kuuluu siten II-veroluokkaan. Perintövero määräytyy tällöin seuraavasti:

Avolesken perintöosuuden arvo	79 500 euroa
<u>Puolisovähennys</u>	<u>ei vähennystä</u>
Verotettava perintöosuus	=79 500 euroa
Perintövero II veroluokan mukaan	
9700 +(19500 x 33 %)	= <u>16 135 euroa</u>

Alle 18-vuotiaalla perillisellä, jolla perinnönjättäjän kuolinhetkellä oli lähinnä oikeus periä perinnönjättäjä, on oikeus alaikäisyysvähennykseen. Alaikäisyysvähennyksen määrä on 40 000 euroa. (PerVL 2:12.2 §.) Alaikäisen perintöosuuden jäädessä alle 60 000 euroon ei perintöosuudesta tarvitse maksaa lainkaan veroa.

6.3 Omistusoikeustestamentti ja rajoitettu omistusoikeustestamentti

Verotuksen näkökulmasta ei ole eroa sillä, onko kyseessä omistusoikeustestamentti vai rajoitettu omistusoikeustestamentti, molemmissa testamenttimuodoissa perintövero määrätään perinnön käyvästä arvosta, koska testamentinsaaja saa omistusoikeuden (vaikkakin jälkimmäisessä vaihtoehdossa rajoitetun) omaisuuteen. Käyvällä arvolla tarkoitetaan omaisuuden todennäköistä luovutushintaa testamentintekijän kuolinhetkellä. Käytännössä perintöverotuksessa edellytetään, että verovelvollinen esittää perukirjassa ja tarvittaessa erillisellä lisäselvityksellä oman näkemyksensä kunkin varallisuuserän käyvästä arvosta. Jos verottaja poikkeaa perukirjassa esitetyistä arvoista olennaisesti (muutos 35 000 euroa tai yli), on verovelvollista kuultava asiassa. (Ossa 2009, 108; PerVL 2:9.1 §.)

Varallisuuserät arvostetaan Verohallinnon antaman perintö- ja lahjaverotusta koskevan arvostamisohjeen arvostamismenetelmiä käyttäen, ellei perusteltua syytä niistä poikkeavan tavan käyttämiseksi ole olemassa. Maatilakokonaisuuden arvo määritetään yleensä niin, että kunkin maatalaan sisältyvän varallisuuslajin, kuten metsämaan, maatalousmaan, asuin- ja tuotantorakennusten, koneiden ja kaluston, kotieläimien, varastojen, arvopapereiden ja tuotanto-oikeuksien arvot määritetään erikseen käyttäen kyseisen varallisuuslajiin parhaiten soveltuvaa arvonmäärittämismenetelmää. Näin saatujen erillisarvojen summa on koko maatilakokonaisuuden arvo. Koska maatilakokonaisuuden käypä hinta on tavallisesti jonkin verran erikseen luovutettavien osien yhteenlaskettua arvoa alhaisempi, alennetaan tilakokonaisuuden arvoa jo kunkin yksittäisen varallisuuslajin arvotuksessa. Maatilaomaisuuden arvostusperusteet onkin laadittu siitä lähtökohdasta, että omaisuus siirtyy tilakokonaisuuden osana. (Verohallinto 2014, 21.) Näin saadusta kuolinpesän omaisuuden käyvästä arvosta vähennetään kuolinpesän velkojen lisäksi perinnönjättäjän elinaikaan kohdistuvat maksut ja verot sekä esimerkiksi hautaamisesta ja perunkirjoituksesta aiheutuneet kohtuulliset kustannukset. Lopputuloksena saadaan kuolinpesän nettovarallisuus, josta perintövero määrätään. (Ossa 2009, 121-123.)

Kun omaisuutta aiotaan siirtää avopuolisolle omistusoikeustestamentilla, on tärkeää tiedostaa, kumpaan veroluokkaan avopuoliso luetaan. Mikäli avopuoliso luetaan II-veroluokkaan, on omistusoikeustestamentti verotuksellisesti kallis vaihtoehto. Täl-

löin kannattaa harkita, onko omistusoikeuden testamenttaaminen välttämätöntä vai riittäisikö hallintaoikeuden testamenttaaminen avopuolison toimeentulon turvaamiseksi.

Esimerkki 2.

Omistusoikeustestamentti on tehty avopuolison hyväksi. Avopuolisoilla on yksi yhteinen täysi-ikäinen lapsi, joka ei vaadi lakiosaansa. Perinnönjättäjällä ei ole muita rintaperillisiä.

Kuolinpesän nettovarallisuus	1 000 000 euroa
<u>Lapsen lakiosa ½ (ei vaadittu)</u>	<u>- 0 euroa</u>
Avopuolison perintöosa	= 1 000 000 euroa
<u>Puolisovähennys</u>	<u>- 60 000 euroa</u>
Avopuolison verotettava osuus	= 940 000 euroa
veron määrä I veroluokan mukaan	
23 500 + (740000 x 17 %)	<u>149 300 euroa</u>

Esimerkki 3.

Omistusoikeustestamentti on tehty avopuolison hyväksi. Avopuolisoilla ei ole yhteisiä lapsia, eivätkä he ole aiemmin olleet avioliitossa keskenään. Perinnönjättäjällä ei ole rintaperillisiä.

<u>Kuolinpesän nettovarallisuus</u>	<u>1 000 000 euroa</u>
Avopuolison perintöosa	=1 000 000 euroa
<u>Puolisovähennys</u>	<u>ei vähennystä</u>
Avopuolison verotettava osuus	=1 000 000 euroa
Veron määrä II veroluokan mukaan	
319 900 + (0 x 36 %)	<u>319 900 euroa</u>

6.4 Käyttö- eli hallintaoikeustestamentti

Hallintaoikeus on saajalleen perintöverotuksessa verovapaa. Omistusoikeuden saaja maksaa omaisuudesta perintöveron, jonka määrä hallintaoikeuden arvo alentaa. Hallintaoikeus arvostetaan vähentämällä omaisuuden käyvästä arvosta hallintaoikeuden arvo. Hallintaoikeuden arvon määrittämiseksi on määritettävä omaisuuden vuosituotto, joka tapahtuu yleensä hyvin kaavamaisesti. Asuntojen vuotuisena tuottona pidetään viittä prosenttia, kesämökkien taas kolmea prosenttia. Kaavamaisesta las- kutavasta voidaan poiketa, jos vuotuisen tuoton voidaan osoittaa olleen useamman vuoden ajan tavallisesti käytettyä vuotuisen tuoton prosenttiosuutta suurempi. Hallintaoikeuden saajalleen vuosittain tuottamaa todellista tuottoa, kuten maatalouden tuloa tai metsänmyynnistä saatuja tuloja verotetaan normaalisti sen tulolajin tulona, johon tuotto luetaan. (Fasoúlas 2013, 23; Norri 2010, 121; Ossa 2009, 93.)

6.4.1 Elinikäinen hallintaoikeus

Elinikäisen hallintaoikeuden arvon määrittämiseksi tarvitaan omaisuuden vuosituoton lisäksi perintö- ja lahjaverolain ikäkerrointa (Taulukko 3.). Käytettävä ikäkerroin määräytyy hallintaoikeuden saajan iän mukaan. Mikäli hallintaoikeuden saajana on useampi henkilö, määräytyy ikäkerroin nuoremman henkilön iän mukaan. Hallintaoikeus voidaan myös määrätä siirtymään ensisaajan jälkeen toissijaissaajalle, esimerkiksi ensin puolisolle ja tämän jälkeen lapselle, lapsenlapsen ollessa testamentissa omistusoikeuden saajana. Tällöinkin hallintaoikeuden arvo vähennetään vain kerran, nuoremman henkilön, eli tässä tapauksessa lapsen iän mukaan. (Fasoúlas 2013, 23-25.)

Hallintaoikeuden arvo lasketaan seuraavasti: vuosituotto x ikäkerroin x omaisuuden käypä arvo. Omaisuuden käyvästä arvosta vähennetään hallintaoikeuden arvo ja näin saadusta omistusoikeuden arvosta määrätään perintövero. (Fasoúlas 2013, 23.)

Taulukko 3. Ikäkerroin (PerVL 2:10 §)

Verovelvollisen ikä	Luku, jolla vuositulon määrä kerrotaan
alle 44 vuotta	12
44–52 vuotta	11
53–58 vuotta	10
59–63 vuotta	9
64–68 vuotta	8
69–72 vuotta	7
73–76 vuotta	6
77–81 vuotta	5
82–86 vuotta	4
87–91 vuotta	3
92 tai enemmän	2

Esimerkki 4.

Avopuolisoilla on keskinäinen hallintaoikeustestamentti, jossa eloon jääneelle avopuolisolle on määrätty elinikäinen hallintaoikeus koko maatalo-omaisuuteen. Omistusoikeus on testamentissa määrätty puolisoitten kahdelle yhteiselle lapselle. Avopuolison kuollessa eloon jäänyt puoliso on 46-vuotias ja lapset täysi-ikäisiä. Maatalo-omaisuuden vuosituotto on 5 %, eloon jääneen avopuolison iän mukainen ikäkerroin on 11 ja omaisuuden käypä arvo 1 000 000 euroa. Omistusoikeuden arvo määräytyy seuraavasti:

hallintaoikeuden arvo $5 \% \times 11 \times 1\,000\,000$ euroa = 550 000 euroa

omaisuuden käypä arvo 1 000 000 euroa – 550 000 euroa = 450 000 euroa

Perintövero määrätään kummallekin lapselle erikseen 225 000 euron omistuosuu-
desta I veroluokan mukaisesti:

lapsen verotettava osuus 225 000 euroa

veron määrä I veroluokan mukaan

$23500 + (25\,000 \times 17 \%)$ 27 750 euroa

Koko maatalaomaisuudelle tuleva perintövero on tällöin 55 500 euroa.

6.4.2 Määräaikainen hallintaoikeus

Kun hallintaoikeus on määrätty määrävuosiksi, vuosituotto kerrotaan sillä kalenterivuosituloilla, jonka hallintaoikeus on voimassa. Määrävuosiksi tuleva etuus pääomitetään nykyarvoon 8 prosentin korkokannan mukaan. Laskennassa käytetään verohallinnon valmiiksi laskemia kertoimia (Liite 1). Määräaikaisen hallintaoikeuden arvo ei kuitenkaan voi olla suurempi kuin elinikäisen hallintaoikeuden arvo. Jos määrävuosiksi tulevan hallintaoikeuden kerroin on suurempi kuin elinikäisen hallintaoikeuden kerroin, käytetään elinikäisen hallintaoikeuden iän mukaan määräytyvää kerrointa. (Fasoulas 2013, 25; Verohallinnon www-sivut 2015.)

Esimerkki 5.

Avopuolisoilla on keskinäinen hallintaoikeustestamentti, jossa eloon jääneelle avopuolisolle on määrätty hallintaoikeus koko maatalaomaisuuteen siihen asti, kunnes puolisoitten lapset, joille omistusoikeus on testamentissa määrätty, ovat täyttäneet 25 vuotta. Avopuolison kuollessa avopuoliso on 46-vuotias ja lapset ovat 16- ja 18-vuotiaita. Määrävuotisessa tuotto-oikeuden pidätyksessä käytettävä kerroin 9 vuoden mukaan on 6,25. Maatila-omaisuuden vuosituotto on 5 %, eloon jääneen avopuolison hallintavuosien mukainen kerroin on 6,25 ja omaisuuden käypä arvo 1 000 000 euroa. Omistusoikeuden arvo määräytyy seuraavasti:

omaisuuden vuosituotto 5 % x 1 000 000 euroa = 55 000 euroa

tuotto-oikeuden pidätyksen kerroin 6,25 x 55 000 euroa = 343 750 euroa

omaisuuden käypä arvo 1 000 000 – 343 750 euroa = 656 250 euroa

Omaisuuksien arvo pyöristetään perintäverotuksessa alaspäin lähimpään sataan euroon, jolloin perintövero määrätään kummallekin lapselle erikseen 328 100 euron omistussuosuudesta I veroluokan mukaisesti:

16 v. lapsen verotettava osuus	328 100 euroa
alaikäisyysvähennys	40 000 euroa

veron määrä I veroluokan mukaan	
23500 + (88 100 x 17 %)	<u>38 477 euroa</u>
18 v. lapsen verotettava osuus	328 100 euroa
veron määrä I veroluokan mukaan	
23500 + (128 100 x 17 %)	<u>45 277 euroa</u>

Koko maatilaomaisuudelle tuleva perintövero on tällöin 83 754 euroa.

Perintövero määrätään perillisten maksettavaksi hallintaoikeustestamentista huolimatta. (Fasoúlas 2013, 25.) Kun omaisuutta ei voida realisoida perintöveron maksamiseksi, saattaa perinnön vastaanottaminen johtaa perillisten kannalta kohtuuttomaan tilanteeseen. Hallintaoikeustestamenttia laadittaessa onkin kiinnitettävä huomiota myös siihen, miten perilliset selviytyvät tulevasta perintöveron maksusta. Huomattava on myös, että hallintaoikeudesta huolimatta rintaperillisen on saatava lakiosa hallintaansa rajoituksetta (Ruosteenoja 2013).

6.4.3 Poisto-oikeus ja metsävähennys

Hallintaoikeustestamenttia laadittaessa on huomioitava muitakin seikkoja kuin vain perintöverotukselliset asiat. Hallintaoikeudenalaisesta omaisuudesta kertyvä tuotto on saajalleen verotettavaa tuloa. Merkille pantavaa erityisesti maatilaomaisuuden kohdalla on, että rakennusten perusparannusmenoista vastaa rakennuksen omistaja ja myös rakennusten hankinta- ja perusparannusmenojen poisto-oikeus on ainoastaan niiden omistajalla. Omistuksen ja hallinnan ollessa hajautettu kokonaan eri henkilöille jäävät esimerkiksi perusparannusten kustannukset kokonaan poistamatta, koska omistajalle ei synny omaisuudesta tuottoa, josta poiston voisi tehdä, eikä haltijalla ole poisto-oikeutta. Perusparannusmenot voi siten vähentää vasta kiinteistön myynnin yhteydessä, jolloin ne lisätään hankintamenoon. (Fasoúlas 2013, 23-25; Ossa 2009, 93.) Tuotantorakennusten kohdalla tämä tarkoittaa vuositasolla neljää prosenttia rakennusten poistamattomasta menojäännöksestä ja hallintaoikeudenalaisten koneiden sekä kaluston osalta 25 prosenttia (MVL 1:8-9 §). Käytännössä perusparannusmenojen kuuluminen omistajalle ja poisto-oikeuden puuttuminen haltijalta saatta-

vat rajoittaa merkittävästi maatalan toimintaa ja tehtäviä rakennusinvestointeja. Tuotantorakennusten, kuten navetoiden ja sikaloiden, perusparannusmenojen yltyessä helposti satoihin tuhansiin euroihin on perusparannusten toteuttaminen poisto-oikeuden puuttuessa rahoituksellisesti käytännössä mahdotonta. Mikäli hallintaoikeuden haltija kuitenkin toteuttaa perusparannuksen omalla kustannuksellaan, katsotaan se omistajalle annetuksi lahjaksi.

Vaasan HAO 04/0100/4.

Äiti oli aiemmin lahjoittanut tyttärelleen kiinteistön pidättäen itselleen elinikäisen hallintaoikeuden kiinteistöön. Äidin pian lahjoituksen jälkeen kiinteistöön kuuluvassa asuinrakennuksessa suorittaman peruskorjauksen katsottiin muodostavan verotettavan lahjan tyttärelle.

Metsänomistajakohtainen metsävähennysoikeus on enintään 60 prosenttia metsän hankintamenosta. Vastikkeettoman saannon perusteella ei voi tehdä metsävähennystä, vaan metsäomaisuuden siirtyessä perintönä uudelle metsänomistajalle metsävähennyspohjana käytetään perinnönjättäjältä mahdollisesti käyttämättä jäänyttä metsävähennyspohjaa. Metsävähennyksen vuosittainen määrä on enintään 60 prosenttia verovuoden aikana saadusta puunmyyntitulosta. (Verohallinnon www-sivut 2015.)

Metsän hallintaoikeutta pidätettäessä on huomioitava, ettei hallintaoikeuden haltijalla ole oikeutta metsävähennykseen. Metsävähennys on sidottu metsän omistukseen ja vähennysoikeus on siten vain metsän omistajalla. Hallintaoikeuden haltija on verovelvollinen saamistaan metsätalouden pääomatuloista, mutta ei voi tehdä näiden tulojen perusteella metsävähennystä. Metsän omistaja taas ei saa hallintaoikeuden raskaimmasta metsästä metsätalouden pääomatuloa, jolloin metsävähennystä ei voi käyttää. Metsävähennysoikeus ei kuitenkaan katoa, vaan omistaja saa sen käyttöön kun hallintaoikeus lakkaa. (Ossa 2009, 93; Verohallinnon www-sivut 2015.)

6.4.4 Sukupolvenvaihdoshuojennus

Maatalouden sukupolvenvaihdokset toteutetaan pääsääntöisesti suunnitellusti luopujan elinaikana. Äkillisten ja odottamattomien kuolemantapausten varalta testamenttimääräyksissä on kuitenkin ajateltava myös tilannetta, jossa sukupolvenvaihdos toteutuu perinnönjaon yhteydessä. Testamenttia laadittaessa onkin syytä pohtia tilannetta myös sukupolvenvaihdoksen näkökulmasta huomioiden erityisesti hallinnan pidätyksistä mahdollisesti seuraavat ongelmat.

Perinnön verorasitus alenee huomattavasti, kun perintöön voidaan soveltaa perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennusta. Sukupolvenvaihdoshuojennuksessa perintönä saadusta maatilasta tai sen osasta määrättävästä perintöverosta osa voidaan jättää maksuunpanematta. Perintövero vahvistetaan määrästä, joka on 40 % arvostamislain (Laki varojen arvostamisesta verotuksessa 1142/2005) mukaisesta verotusarvosta, jolloin perintöveron perusteena oleva perinnön arvo muodostuu yleensä merkittävästi käypää arvoa alhaisemmaksi ja näin ollen maksettava perintövero alenee huomattavasti. Huojennus koskee sekä perintöveron määrää että sen maksuaikaa. (Juusela & Tuominen 2014, 23; Ossa 2009, 195.) Sukupolvenvaihdoshuojennuksen saaminen edellyttää, että perintönä saatavasta maatilasta tai sen osasta määrättävä perintövero olisi yli 850 euroa. Maatilan omistajan on jatkettava maatalouden tai maa- ja metsätalouden harjoittamista tilalla viisi vuotta perintöverotuksen toimittamisesta, maatalouden harjoittamisen ei kuitenkaan tarvitse olla päätoimista, vaan tilan johto- ja muihin tehtäviin osallistuminen vapaa-ajalla on katsottu toiminnan jatkamiseksi. Huojennuksen saaminen ei edellytä sukulaisuussuhdetta, vaan sen voi saada myös esimerkiksi perittävän avopuoliso. Huojennusta ei myönnetä automaattisesti, vaan sitä on pyydettävä erikseen saajakohtaisesti ennen perintöverotuksen toimittamista. (Juusela & Tuominen 2014, 129, 163, 165, 227; PerVL 5:55 §.)

Alaikäinen perillinen on oikeutettu sukupolvenvaihdoshuojennukseen huolimatta siitä, ettei tosiasiallisesti osallistu maatilan toimintaan. Alaikäisten kohdalla on katsottu, että toiminnan harjoittaminen alaikäisen lukuun riittää täyttämään jatkamisvelvoitteen. Alaikäisen on täysi-ikäiseksi tultuaan kuitenkin ryhdyttävä harjoittamaan maataloutta kunnes viisi vuotta perintöverotuksen toimittamisesta on kulunut, muutoin hän menettää huojennuksen. (Puronen 2011, 612.) Sukupolvenvaihdoshuojennus

koskee myös kuolinpesän osakkaita, kun maatilán toimintaa jatketaan kuolinpesán osakkaiden yhteiseen lukuun jakamattomassa tai osakkaiden kesken määráosiin jaettussa kuolinpesässä. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen saavat tällöin ne kuolinpesán osakkaat, jotka jatkavat tilán toimintaa. Huojennus myönnetään jatkajakohtaisesti hänen perintöosuudestaan. (Juusela & Tuominen 2014, 172; Puroinen 2011, 613.)

Sukupolvenvaihdoshuojennuksen saaminen edellyttää maatilán toimintaan osallistumista. Toiselle henkilölle pidätetty hallintaoikeus voi käytännössä estää maatilán omistajalta aktiivisen osallistumisen maatilán toiminnan harjoittamiseen ja siten estää sukupolvenvaihdoshuojennuksen saamisen perintöverotuksen yhteydessä. Sen sijaan pelkán tuotto-oikeuden pidättämisen ei katsota estävän toiminnan harjoittamista eikä siten huojennussäännösten soveltamista. (Juusela & Tuominen 2014, 179-180.)

KHO 1996:4388.

Perinnönjättäján määrättyä äidilleen testamentilla elinikäisen hallintaoikeuden myös perinnönjättäján sisarelle ja tämän tyttäreille tulevaan kiinteään omaisuuteen ja maatalousirtaimistoon sekä hallinnassaan olevan omaisuuden tuottoon, ei sisaren ja tämän tyttären voitu katsoa jatkavan perintönä saaduilla varoilla maa- ja metsätalouden harjoittamista perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennussäädösten edellyttämällä tavalla.

KHO 2011:60.

Elinikäisen hallintaoikeuden pidättämisen maatilán asuinrakennukseen ei katsottu estävän maatalouden tai maa- ja metsätalouden harjoittamista, jolloin huojennus voitiin myöntää hallintaoikeuden pidätyksestä huolimatta.

6.4.5 Hallintaoikeudesta luopuminen

Hallintaoikeustestamenttia laadittaessa on hyvä pohtia jo etukäteen hallintaoikeudenpidätyksen vaikutuksia maatilán toiminnan jatkuvuuteen ja sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen tai tilán mahdolliseen myyntiin sekä mahdollisuutta hallintaoikeudesta luopumiseen joko kokonaan tai osittain tarpeen niin vaatiessa. Hallintaoikeu-

desta luopuminen on mahdollista heti perinnönjaon yhteydessä tai vasta vuosienkin kuluttua perinnönjaon jälkeen. Testamentinsaaja voi luopua hallintaoikeudestaan jo perinnönjaon yhteydessä, jolloin luopumisesta ei tule luopujalle veroseuraamuksia. Hallintaoikeus ei tällöin alenna omistusoikeudensaajan perintöveroa, vaan vero määrätään normaalisti perintöveroasteikon mukaisena. (PK 17:2a §; Puroinen 2009, 213.)

Mikäli hallintaoikeudesta halutaan myöhemmässä vaiheessa luopua, esimerkiksi sukupolvenvaihdon toteuttamiseksi, ei hallintaoikeuden luovutus käy veroseuraamuksitta. Hallintaoikeudesta vastikkeetta tai liian alhaista vastiketta vastaan luopuminen katsotaan lahjaksi, josta seuraa lahjan saajalle lahjavero. Lahja arvostetaan siihen arvoon, mikä on hallintaoikeuden arvo luopumishetkellä. Arvoon vaikuttavat siten omaisuuden käypä arvo sekä hallintaoikeudesta luopuneen ikä luopumishetkellä. (Fasoúlas 2013, 24; Verohallinnon www-sivut 2015.)

Esimerkki 6.

Avopuolisolle on testamentissa määrätty elinikäinen hallintaoikeus maatilakiinteistöön. 65 vuotta täytettyään avopuoliso päättää luopua maatalouden harjoittamisesta jäädäkseen eläkkeelle ja luopuu hallintaoikeudestaan lastensa hyväksi. Maatilakiinteistön arvo luopumishetkellä on 1 000 000 euroa. Vuotuinen tuotto lasketaan 5 prosentin mukaan: $5\% * 1\,000\,000 = 50\,000$ euroa. Avopuolison iän mukaisella kertoimella laskettuna hallintaoikeuden luopumisen arvoksi saadaan $8 * 50\,000 = 400\,000$ euroa. Lahjaveroa tulee maksettavaksi I veroluokan mukaan 57 500 euroa. (Verohallinnon www-sivut 2015.)

Lahjaverolta välttyäkseen omistajan on maksettava hallintaoikeudesta sen käypä arvo. Arvo voidaan määrittää kuten edellä, laskemalla hallintaoikeuden arvo omaisuuden luovutushetken käyvästä arvosta käyttämällä luovutushetken mukaista ikäkerrointa ja omaisuuden tuottoprosenttia. (Fasoúlas 2013, 24.) Hallintaoikeuden myynti voi olla myyjälleen veronalaista tuloa, jolloin luovutukseen sovelletaan luovutusvoittoverotuksen säädöksiä. Verotus- ja oikeuskäytännössä ei ole vakiintunutta tapaa myyntivoiton määrän laskemiseksi. Myyntihinnasta voidaan kuitenkin aina vähentää hankintameno-olettama, joka on 40 prosenttia luovutushinnasta, jos hallintaoikeuden hallinta-aika on ollut vähintään 10 vuotta ja 20 prosenttia, jos hallinta-aika on alle 10 vuotta. (Fasoúlas 2013, 24; Juusela & Tuominen 2014, 217.)

Kun hallintaoikeudesta luovutaan myöhemmässä vaiheessa sukupolvenvaihdon toteuttamiseksi, oikeuttaa hallintaoikeuden lahjoittaminen sukupolvenvaihdo-shuojennukseen, jolloin määrättävän lahjaveron määrä alenee merkittävästi.

KHO 2007:2474.

A:n isä oli kuollut 23.12.2001. Keskinäisen testamentin nojalla A:n äiti oli saanut hallintaoikeuden muun ohella maatalo-omaisuuteen. Isän jälkeen 4.12.2002 toimitetussa perintöverotuksessa, ei ollut sovellettu perintö- ja lahjaverolain 55 §:ää. A:n isän jälkeen 22.9.2004 laaditun ositus- ja perinnönjakokirjaluonnoksen mukaisesti A:n äiti tulee lahjoittamaan osituksessa saamansa osuudet luonnoksessa mainituista tiloista ja maatalouskalustosta A:lle. Samalla äiti luopuu keskinäisen testamentin perusteella saamastaan hallintaoikeudesta, joka rasittaa A:n isänsä jälkeen saamaa osuutta tiloista ja maatalouskalustosta. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että äidin lahjoittamien maatilojen osien ja maatalouskalusto-osuuden ohella myös hallintaoikeuden lahjoittaminen oikeutti sukupolvenvaihdo-shuojennukseen, koska oikeuskäytännön mukaan sellaiseen maatalaan, jonka hallinnan toinen on pidättänyt, ei voitu omistusoikeuden saajan osalta soveltaa perintö- ja lahjaverolain 55 §:n mukaista huo-jennussäännöstä.

Hallintaoikeudesta luopuminen saattaa muuttua jopa mahdottomaksi, jos hallintaoikeuden haltijana on esimerkiksi iäkäs, edunvalvonnan alaisena oleva henkilö. Hallintaoikeuden pidätys on voimassa niin pitkään kuin se on testamentissa määrätty. Elinikäinen hallintaoikeus saattaa näin ollen muuttua rasitteeksi silloin, kun hallintaoikeus on henkilöllä, joka sairauden tai muun syyn vuoksi ei enää olekaan oikeus-toimikelpoinen. (Ruosteenoja 2013.) Sukupolvenvaihdon tekeminen tilalla voi tällöin olla mahdotonta, koska edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä varallisuutta. Hallintaoikeuden myyminen taas edellyttää maistraatin lupaa. Tilanteessa, jossa hallintaoikeus tuottaa haltijalleen tuloa, voi myös myyminen olla mahdotonta sen pienentäessä haltijansa tuloja ja alentaessa siten hänen varallisuuttaan. (Fasoúlas 2013, 24.)

6.5 Tuotto-oikeustestamentti

Tuotto-oikeustestamentilla ei ole merkitystä perintöverosuunnittelun kannalta, koska testamentilla määrätään ainoastaan oikeudesta omaisuuden tuottoon, ei hallinnan tai omistuksen siirtymisestä. Näin ollen tuotto-oikeuden pidätyksellä ei voida alentaa omistusoikeudensaajan perintöveroa. Tuotto-oikeus itsessään ei myöskään ole perintöverotuksen alaista, vaan tuotto-oikeuden tuottama tulo verotetaan sen tulolajin tulona, johon kyseinen tulo luetaan. (Ossa 2009, 41.)

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Avoliitossa omaisuus ja velat kuuluvat sille, kenen nimiin ne on hankittu. Omaisuus on avopuolison perillisten vaatimuksesta eroteltava ja yhteiseksi hankittu omaisuus jaettava omistusten mukaisessa suhteessa. Avopuolisoilla ei ole perintöoikeutta toistensa omaisuuteen puolison kuoleman jälkeen. Kuolleen avopuolison omaisuus siirtyy hänen perillisilleen, eikä eloon jääneellä avopuolisolla ole oikeutta säilyttää edes yhteisenä kotina pidettyä asuntoa jakamattomana. Kun avoliitto on kestänyt viisi vuotta tai avoparilla on yhteinen lapsi, kyseessä on lakisääteinen avoliitto, jota sääntelee laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Lakisääteisen avoliiton purkautuessa toisen avopuolison kuolemaan avopuolisolla on oikeus hyvitykseen yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta, sama oikeus on vastaavasti kuolinpesällä. Avoleskellä on lisäksi mahdollisuus hakea harkinnanvaraista avustusta kuolinpesältä, jos hänen toimeentulonsa on heikentynyt puolison kuoleman johdosta ja avustus on tarpeen avolesken toimeentulon turvaamiseksi. Erityislaiilla sääntelemättömissä, alle viisi vuotta kestäneissä lapsettomissa avoliitoissa lain mukaista oikeutta avustukseen ei ole, mutta toisen osapuolen perusteettomasti saamaa etua voidaan kuitenkin vaatia palautettavaksi.

Yhteisesti omistettu maatalaomaisuus jakautuu eloon jääneen avopuolison ja kuolleen avopuolison perimysjärjestyksen mukaisten perillisten kesken omistussuosuuksien mukaisessa suhteessa. Jos yhteisesti hoidettu maatila on ollut kokonaan kuolleen puolison nimissä, voi avoleski tällöin jäädä kokonaan vaille työpaikkaa ja asuntoa. Tätä ongelmaa ei kuitenkaan tavallisesti ole, kun avopuolison perivät avoparin yhteinen täysi-ikäinen lapsi tai lapset joiden kanssa välit ovat kunnossa. Hallintaoikeuden osittainkin menettäminen voi vaikeuttaa maatalan hoitoa merkittävästi, mikäli asioista ei päästä avopuolison perillisten kanssa yhteisymmärrykseen. Näin käy usein silloin, kun perillisasemassa on avopuolison edellisestä liitosta oleva lapsi tai muu sukulainen, jolla ei ole mitään tarvetta kantaa huolta avolesken toimeentulosta tai maatalan toiminnan jatkuvuudesta. Yhteisomistus on tavallisesti purettava, jos maatalan toiminnan jatkamisesta sekä yhteisesti omistetun asunnon käytöstä ja käytön korvaamisesta ei päästä sopimukseen.

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta muutti avolesken asemaa vain hieman parempaan suuntaan tuomalla oikeuden harkinnanvaraiseen avustukseen ja pesänjakajan hakemiseen omaisuuden erottelemiseksi, lyhyissä lapsettomissa avoliittoissa tätäkään turvaa ei ole. Avoliitto onkin edelleen selkeästi avioliittoa huonompi vaihtoehto, kun avoparilla on merkittävästi yhteistä tai erikseen omistettua omaisuutta, josta molempien toimeentulo on riippuvaista. Avoliittolain selkeimpänä puutteena on avioliittolakia vastaavan vallinnanrajoituksen puuttuminen yhteisenä kotina käytetyn asunnon ja siihen kuuluvan koti-irtaimiston osalta. Toisaalta voidaan pohtia, pitäisikö avoliittolain tältä osin edes muodostaa avioliittolakia vastaavaa suojaa avopuolisolle, kun ongelma voidaan ratkaista solmimalla avioliitto.

Riippumatta siitä, onko kyseessä avo- vai avioleski, lesken asema yrittäjänä maatilalla on vaikea, jos testamenttia ei ole laadittu ja perillisasemassa olevat yhteiset lapset ovat alaikäisiä. Laki suojaa lasten omaisuutta ilman mitään poikkeuksia ja viranomaiset valvovat sekä varojen käyttöä että investointipäätöksiä lasten täysi-ikäisyyteen asti. Maatilan toiminnan kannalta yrittäjän täysi päätös- ja toimivalta tilan asioissa on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, koska koko yritystoiminta on sidoksissa kiinteistöihin ja maaomaisuuteen ja investoinnit ovat arvoltaan merkittäviä. (Kontro 2003.) Holhoustoimilain lapsen omaisuuden suojelemiseksi laaditut säädökset soveltuvat huonosti yhteen yritystoiminnan harjoittamisen kanssa. Toimivilla ja kehittyvillä maatiloilla pyrkimyksenä on jatkuvasti parantaa tilan rakennetta, tehokkuutta ja tuottavuutta niin, että maatilaomaisuus voidaan siirtää myöhemmässä vaiheessa jälkipolville entistä paremmassa ja tuottavammissa kunnossa. Holhoustoimilaissa korostetaan, että tehtyjen toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia. Kun tarkoituksena on kasvattaa omaisuuden arvoa eikä alentaa sitä, ei lain tarkoitus tältä osin toteudu.

Suomalaisilla tiloilla oli peltoa omistuksessaan vuonna 2014 keskimäärin 28,67 hehtaaria ja metsää 38 ha, tämä tarkoittaa keskimääräisillä hehtaarihinnoin (8 300 euroa ja 2 690 euroa) laskettuna pellon osalta 237 961 euron ja metsän osalta 102 220 euron maaomaisuutta. Tämän lisäksi tuotantorakennusten, asuinrakennuksen, koneiden, kaluston, eläinten ja varastojen arvo saattaa olla huomattava. Vaikka testamenttia laadittaessa tärkeintä on miettiä kenelle omaisuuden halutaan viimekädessä siirtyvän, eikä veroseuraamusten minimoiminen saisi olla ensisijainen näkökulma testamentin

laadinnassa, ei perinnön veroseuraamuksia voi kuitenkaan jättää kokonaan vaille huomiota. (Haaso 2003; Luonnonvarakeskuksen www-sivut 2015; Maanmittauslaitos 2015, 1; Metsälehdin www-sivut 2015.) Perintönä siirtyvän maatilayrityksen arvo on tavallisesti vähintäänkin satoja tuhansia euroja, usein arvo lasketaan kuitenkin miljoonissa. Ei siis ole verotuksellisesti yhdenmukaista, millainen testamentti maatalomaisuudesta laaditaan. Maatilat pyritään ensisijaisesti siirtämään jälkipolville jo elinaikana tavallisimmin lahjanluonteisena kauppana, jolloin kaupan toteutus voidaan suunnitella rauhassa ja veroseuraamukset pystytään huolellisesti arvioimaan etukäteen. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Testamentti on viimesijainen keino määrätä siitä, kenelle omaisuus kuoleman jälkeen siirtyy.

Testamentilla voidaan turvata avolesken toimeentulo ja maatalan toiminnan jatkuminen avopuolison kuollessa. Testamentilla voidaan myös ennakoita myöhempiä tulevia tilanteita, kuten testamentin ensisaajan kuolemaa ennen perinnönjättäjää tai sitä, kenelle omaisuus menee molempien avopuolisoiden kuoltua. Testamentit voidaan luokitella sen mukaan, millaisen määräämisvallan ne tuottavat edunsaajalle perittävään omaisuuteen. Määräämisvallan mukaan testamentit jaetaan omistusoikeustestamentteihin, vallintatestamentteihin eli rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin, käyttö- eli hallintaoikeustestamentteihin, sekä tuotto-oikeustestamentteihin. Määräämisvalta on täydellisin omistusoikeustestamentissa käsittäen tällöin kaikki omistajan oikeudet ja vähäisimmillään tuotto-oikeustestamentissa, joka tuottaa vain oikeuden omaisuuden tuoton nauttimiseen.

Omistusoikeustestamentti on selkein tapa turvata avopuolison toimeentulo ja tilanpidon jatkaminen puolison kuoleman jälkeen. Tällöin avoieskellä on rajoittamaton määräämisvalta yksin kaikkiin maatalan asioihin ja päätöksiin. Omistusoikeustestamentin etuna on myös mahdollisuus osittaiseen luopumiseen testamentista perinnönjättäjän kuoltua. Tällöin testamentinsaaja voi halutessaan luopua omistusoikeudesta ja pidättää itselleen vain hallintaoikeuden omaisuuteen. Käyttämällä rajoitettua omistusoikeustestamenttia, jossa omaisuudelle on määrätty perättäissaanto, voidaan lisäksi varmistaa tilan pysyminen suvussa tai sen päättyminen avopuolison jälkeen muuten soveliaalle tilanpidonjatkajalle. Omistusoikeustestamentista huolimatta rintaperillisillä on aina oikeus lakiosaansa. Jos lakiosaa ei voida maksaa rahana, tulee lapsille lakiosan mukainen osuus tilasta. Alaikäisten lasten edunvalvonnan vaikutuk-

sia ei siten voida kokonaan estää edes omistusoikeustestamentilla. Kun omaisuus siirtyy omistusoikeustestamentin nojalla, perintövero määrätään koko perinnön arvosta, jolloin veroseuraamukset voivat olla merkittävät varsinkin silloin, jos avopuoliso luetaan kuuluvaksi toiseen veroluokkaan.

Perinnön verorasitus pienenee merkittävästi, kun perintöön voidaan soveltaa sukupolvenvaihdoshuojennusta. Sukupolvenvaihdoshuojennuksessa perintönä saadusta maatilasta tai sen osasta määrättävästä perintöverosta osa voidaan jättää maksuunpanematta. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen saaminen edellyttää, että maatilalla omistajan on jatkettava maatalouden harjoittamista tilalla viisi vuotta perintöverotuksen toimittamisesta. Huojennuksen saaminen ei edellytä sukulaisuussuhdetta, vaan sen voi saada myös esimerkiksi perittävän avopuoliso.

Hallintaoikeustestamentti on usein järkevin vaihtoehto perintöverojen minimoimiseksi. Hallintaoikeuden saaja ei ole hallintaoikeudesta perintöverovelvollinen ja omistusoikeudensaaja maksaa perintöveron hallintaoikeuden arvolla alennetusta perinnön arvosta. Koko maatilaa koskeva hallintaoikeustestamentti ei kuitenkaan sovellu aktiivisesti laajentuvalle ja kehittyvälle tilalle. Poistomahdollisuuden puuttuminen hallintaoikeudensaajalta muodostaa käytännössä esteen kaikille rahallisesti vähänkin merkittävämmille perusparannusinvestoinneille. Kun poistoja ei voida tehdä, jäävät pitkävaikutteiset menot vähentämättä ja verotettava tulo kasvaa todellista maatalouden tuloa huomattavasti suuremmaksi.

Tuotto-oikeustestamentti ei mahdollista avolesken tilanpidon jatkamista ja se on tavallisesti verrattain epävarma tapa turvata avolesken toimeentulo puolison kuoleman jälkeen. Maatiloilla on harvoin sellaisia omaisuuseriä, joista saatava tuotto yksinään riittää turvaamaan avolesken toimeentulon vaarantamatta samalla maatilalla toimintaa ja kehitystä. Tuotto-oikeus testamentataan usein metsään. Metsän tuotolla taas rahoitetaan tavallisesti merkittävä osa maatilalla investoinneista. Kun metsän tuotto ei ole käytettävissä investointien rahoitukseen, saattaa testamentti vaikeuttaa merkittävästi maatilalla toimintaa ja sen kehittämistä. Tuotto-oikeustestamentilla ei myöskään voida pienentää perinnöstä maksettavan perintöveron määrää.

Omistusoikeustestamentti on varmin tapa turvata avolesken mahdollisuus maatalan toiminnan jatkamiseen. Mikäli halutaan lisäksi varmistaa kenelle maatalaomaisuus siirtyy avolesken jälkeen, voidaan käyttää rajoitettua omistusoikeustestamenttia. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen vaatiminen edellytysten täytyessä keventää perintöverotusta niin merkittävästi, ettei omistusoikeustestamentin perintöverorasitus muodostu kohtuuttomaksi. Vaikka hallintaoikeustestamentti onkin avolesken kannalta verotuksellisesti edullisin tapa hallintaoikeuden turvaamiseksi koko maatalaomaisuuteen, voi poisto-oikeuden puuttuminen aiheuttaa myöhemmin vielä merkittävämpiä veroseuraamuksia. Maatalaa koskevan testamentin laatiminen ei ole yksiselitteistä, eikä siihen voida antaa yhtäpitäviä neuvoja vaan jokainen tapaus on käsiteltävä omana yksilöllisenä kokonaisuutenaan mahdollisimman hyvän lopputuloksen aikaansaamiseksi. Testamentin laadinnassa onkin syytä käyttää apuna asiantuntijaa, jotta eri testamenttivaihtoehtojen erot ja valinnoista aiheutuvat seuraamukset tulevat täysin selvitetyksi ja ymmärretyksi.

Muutokset maatalouspolitiikassa ja perintöverosäädöksissä sekä perhesuhteissa ja -tilanteissa vaikuttavat testamentin ajantasaisuuteen. Testamentissa ilmaistu tahto voi vuosien kuluessa vanhentua tai testamentti voi muuttua säädösmuutosten myötä verotuksellisesti epäedulliseksi. Testamentti ei siten ehkä enää vuosien kuluttua vastaa tekijän alkuperäistä tahtoa ja tarkoitusta. Testamentti onkin syytä ottaa esiin vähintään viiden vuoden välein ja tarkistaa, onko siinä ilmaistu tahto ajantasainen. Tilanteen niin vaatiessa, testamenttia voi muuttaa tai täydentää vastaamaan sen hetkistä viimeistä tahtoa.

LÄHTEET

- Aarnio, A. & Kangas, U. 2008. Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 4.uud. p. Helsinki: Talentum.
- Aarnio, A. & Kangas, U. 2009. Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 5.uud. p. Helsinki: Talentum.
- Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus-oikeus. 2. uud. p. Helsinki: Talentum.
- Aarnio, A., Kangas, U., Puronen, P. & Rabinä, P. 2011. Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Helsinki: Talentum.
- Arveli, L. 2012. Kuka perii lapsettoman lesken? Taloustaito 7, 22-25.
- Avioliittolaki 1929. L 13.6.1929/234 muutoksineen.
- Fasoúlas, E. 2013. Omistajan ja haltijan erilaiset oikeudet. Taloustaito 6, 22-26.
- Finanssivalvonnan www-sivut 2015. Viitattu 13.4.2015.
<http://www.finanssivalvonta.fi>
- Gottberg, E. 2010. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 5. uud. p. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Yksityisoikeuden sarja A:128.
- Haaso, S. 2003. Varallisuuden siirtäminen jälkipolville kannattaa suunnitella etukäteen. Maaseudun Tulevaisuus 9.5.2003. Viitattu 12.4.2015.
http://digi.viestilehdet.fi/elibrary_MT/
- Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi. HE 146/1998 vp.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 37/2010 vp.
- Heikkinen, A., Heusala, A., Mäkelä, S. & Nuotio, K. 2003. Holhouslaki. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Huolman-Lakari, M-L 2013. Kun yhteiselo katkeaa. Taloustaito 8, 45-48.
- Hämeenaho, T. 2013. Avoerossa saatu hyvitys voi mennä verolle. Taloustaito 10, 42-47.
- Juusela, J. & Tuominen, S. 2014. Sukupolvenvaihdoksen verotus. Helsinki: Talentum.
- Kangas, U. 2006. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

- Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.
- Karttunen, T., Laasanen, H., Sippel, L., Uitto, T. & Valtonen, M. 2012. Juridiikan perusteet. Helsinki: SanomaPro Oy.
- Kervinen, K. 2013. Avioero voi olla kohtalokas maatilalle. Viitattu 10.3.2014. http://yle.fi/uutiset/avioero_voi_olla_kohtalokas_maatilalle/6934833
- KHO 1996:4388
- KHO 2007:2474
- KHO 2011:60
- KKO 1988:29
- KKO 1988:85
- KKO 1992:48
- KKO 2007:21
- KKO 2010:66
- Koivisto, H. 2014a. 29.8.2014 <http://www.maaseutumedia.fi/irmeli-ei-anna-periksi/>
- Koivisto, H. 2014b. 30.12.2014 <http://www.maaseutumedia.fi/puolison-kuolema-yllatti/>
- Kolehmainen, A. & Rabinä, T. 2012. Jäämistösuunnittelu. Helsinki: Talentum.
- Kontro, L. 2003. Vaikeimpaankin kannattaa varautua. Pääkirjoitus. Maaseudun Tulevaisuus 10.2.2003. Viitattu 12.4.2015. http://digi.viestilehdet.fi/elibrary_MT/
- Kontturi, H. 2011. Saisiko olla yksi testamentti? Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 1995. L 31.3.1995/481 muutoksineen.
- Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. 2011. L 14.1.2011/26.
- Laki eräistä yhteisomistussuhteista 1958. L 25.4.1958/180 muutoksineen.
- Laki holhustoimesta 1999. L 1.4.1999/442 muutoksineen.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983. L 8.4.1983/361 muutoksineen.
- Lindström, J. 2014. Luotonvalvonta ja saatavien perintä. 4. uud. p. Helsinki: Talentum.
- Luonnonvarakeskuksen www-sivut 2015. Viitattu 26.4.2015. <http://www.luke.fi/>

- Maanmittauslaitos 2015. Kiinteistöjen kauppahintatilasto 2014. Viitattu 26.4.2015. <http://www.maanmittauslaitos.fi/>
- Maatilatalouden tuloverolaki 1967. L 15.12.1967/543 muutoksineen.
- Maistraatin www-sivut 2015. <http://www.maistraatti.fi/>. Viitattu 20.1.2015
- Metsälehdin www-sivut 2015. Viitattu 26.4.2015. <http://www.metsalehti.fi/>.
- Mikkola, T. 2008. Yhteisomistus. Helsinki: WSOYpro.
- Mikkola, T. 2010. Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä. Edilex 2010/44. Viitattu 13.3.2014. <http://www.edilex.fi/artikkelit/7511.pdf>
- Norri, M. 2010. Perintö ja testamentti. Helsinki: Talentum.
- Norros, T. 2011. Uusi avoliittolaki asianajajan työssä. Advokaatti 3, 31.
- Ossa, J. 2009. Perinnön ja lahjan verokohtelu. Helsinki: WSOYPro.
- Osuuspankin www-sivut 2015. Viitattu 13.4.2015. <http://www.op.fi>
- Perintö- ja lahjaverolaki 1940. L 12.7.1940/378 muutoksineen.
- Perintökaari 1965. L 5.2.1965/40 muutoksineen.
- Puronen, P. 2008. Näin teen perukirjan itse. Helsinki: Talentum.
- Puronen, P. 2009. Näin onnistut perintöverosuunnittelussa. Helsinki: Talentum.
- Puronen P. 2011. Perintö- ja lahjaverotus. 10. uud. p. Helsinki: Talentum.
- Ranta-aho, H. 2014. Bittejä on helppo hukata. Taloustaito 4, 36-39.
- RHO 2009:2
- Ruosteenoja, K. 2013. Mitä mahdollisuuksia on ennakoida ja varautua. Järkevää suunnittelua pahan päivän varalle. Luento MTK-Satakunnan koulutuksessa 15.10.2013.
- Taipale, T. 2003. Puolison kuolemaan pitäisi osata varautua. Maaseudun Tulevaisuus 3.2.2003. Viitattu 24.11.2014. http://digi.viestilehdet.fi/elibrary_MT/
- Tilastokeskus 2014. Perheet 2013. Vuosikatsaus. Viitattu 14.3.2015. http://www.stat.fi/til/perh/2013/02/perh_2013_02_2014-11-21_fi.pdf.
- Tuloverolaki 1992. L 30.12.1992/1535 muutoksineen.
- Vaasan HAO 6.4.2004. T 04/0100/4.
- Valtiovarainministeriön asetus maistraattien suoritteiden maksuista vuosina 2015 ja 2016. A 17.12.2014/1151.

Velkakirjalaki 1947. L 31.7.1947/622 muutoksineen.

Verohallinnon www-sivut 2015. Viitattu 14.3.2015. <http://www.vero.fi/>.

Verohallinto 2013. Syventävät vero-ohjeet A82/200/2013. Avoeron yhteydessä maksettava hyvitys. Viitattu 13.12.2014. <http://www.vero.fi>.

Verohallinto 2014. Syventävät vero-ohjeet A213/200/2014. Varojen arvostamista perintö- ja lahjaverotuksessa koskevan Verohallinnon ohjeen päivittäminen. <http://www.vero.fi>.

Välimäki, P. 2009. Holhustoimen pääpiirteet. 4.p. Helsinki: WSOYpro.

LIITE 1

MÄÄRÄVUOTISESSA TUOTTO-OIKEUDEN PIDÄTYKSESSÄ
KÄYTETTÄVÄ KERROIN:

Vuosien luku	Pääoma-arvo	Vuosien luku	Pääoma-arvo	Vuosien luku	Pääoma-arvo	Vuosien luku	Pääoma-arvo
1	0,93	26	10,81	51	12,25	76	12,46
2	1,78	27	10,94	52	12,27	77	12,47
3	2,58	28	11,05	53	12,29	78	12,47
4	3,31	29	11,16	54	12,30	79	12,47
5	3,99	30	11,26	55	12,32	80	12,47
6	4,62	31	11,35	56	12,33	81	12,48
7	5,21	32	11,44	57	12,34	82	12,48
8	5,75	33	11,51	58	12,36	83	12,48
9	6,25	34	11,59	59	12,37	84	12,48
10	6,71	35	11,65	60	12,38	85	12,48
11	7,14	36	11,72	61	12,39	86	12,48
12	7,54	37	11,78	62	12,39	87	12,48
13	7,90	38	11,83	63	12,40	88	12,49
14	8,24	39	11,88	64	12,41	89	12,49
15	8,56	40	11,92	65	12,42	90	12,49
16	8,85	41	11,97	66	12,42	91	12,49
17	9,12	42	12,01	67	12,43	92	12,49
18	9,37	43	12,04	68	12,43	93	12,49
19	9,60	44	12,08	69	12,44	94	12,49
20	9,82	45	12,11	70	12,44	95	12,49
21	10,02	46	12,14	71	12,45	96	12,49

22	10,20	47	12,16	72	12,45	97	12,49
23	10,37	48	12,19	73	12,45	98	12,49
24	10,53	49	12,21	74	12,46	99	12,49
25	10,67	50	12,23	75	12,46	100	12,49

(Verohallinnon www-sivut 2015.)